

İNSAN HAKLARININ KÜRESEL YÖNETİŞİMİ: DEĞERSEL VE SİSTEMSEL KRİZ

*Global Governance of Human Rights: Value and Systemic
Crisis*

Muharrem KILIÇ*

ÖZ

Küresel yönetim ilk olarak “küresel” niteleyicisi olmadan 1980’li yılların sonlarından itibaren modern siyasi iktidarların nasıl el değiştirdiğini tanımlamaya ve açıklamaya çalışan kamu politikası olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel hiyerarşiye dayalı yönetim anlayışının ikamesi olarak düşünülen yeni yönetim formları, teşvik edilmeye başlanmıştır. Böylelikle yönetim, demokratik siyasal sistem içerisinde yurttaşların daha aktif politik önelere dönüşmesinin imkanını yaratmıştır. Yönetim ilkesinde otorite ve meşru gücün kaynağı, saltlıkla kamu otoritesinden (devlet) değil sivil toplumdaki da neşet etmektedir. Nitekim yerel, bölgesel ve küresel ölçekte yönetimin heryerdeliği ve kuşatıcılığı, yönetme erkinin tek başına devlet aygıtlarına indirgenmesini imkânsızlaştırmaktadır.

Bu noktada kamusal aktörler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve ulusal insan hakları kurumları yönetim düzeninde yerini almaktadır. Ulusal insan hakları kurumları, yerel ile uluslararası yönetim arasındaki köprü vazifesinden ötürü insan haklarının yönetiminde önemli bir kurumsal aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak savaşlar, iç çatışmalar; ağır insani trajediler, yeni sömürge düzenleri; kültürel ve kimliksel parçalanmalar küresel yönetim aktörlerinin kurumsal rollerinin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Ulusötesi sermayedarların ve daha çok elitist küresel hegemonların çıkarlarına hizmet etmeyi temel misyon

---

Makalenin Geliş Tarihi: 08.08.2024, **Makalenin Kabul Tarihi:** 07.10.2024.

* Prof. Dr., Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, e-posta: muharremkl@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7937-3998.

edinen yeni yönetim aktörlerinin kırılğan doğası, küresel adaletsizliğin giderek derinleşen bir krize dönüşmesine yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, insan hakları, ulusal insan hakları kurumları, küresel yönetim, yönetişimsellik ilkesi

ABSTRACT

Prior to qualifying as “global”, global governance first emerged as a public policy that attempts to define and describe how modern political powers had changed hands since the late 1980s. Considered as a substitute for the traditional hierarchical management model, new forms of governance have begun to be promoted. Governance has enabled citizens to become more active political actors within the democratic political system. In the principle of governance, the source of authority and legitimate power arises from not only public authority, but also civil society. The ubiquity and pervasiveness of governance on a local, regional, and global scale make it impossible to confine governance power solely to state structures.

Public actors, international organizations, non-governmental organizations and national human rights institutions (NHRIs) attain their place on the governance system. NHRIs emerge as a key institutional actor in the governance of human rights. Wars, conflicts, massive human tragedies, neocolonial orders and cultural and identity fragmentation bring into question the institutional functions of global governance actors. The fragile nature of new governance actors, whose main mission is to serve the interests of transnational capitalists and mainly elitist global hegemony, has led the global injustice to turn into a gradually worsening crisis.

Keywords: Globalization, human rights, national human rights institutions, global governance, principle of governance

GİRİŞ

Giderek karmaşıklaşan sosyal, kültürel, hukuksal, siyasal ve ekonomik ilişkiler, küresel yönetim sisteminde paradigmatik bir dönüşüme yol açmıştır. Öyle ki global sistemdeki bu paradigmatik dönüşüm; küresel güç merkezlerine, iktidar aygıtlarına ve yönetim aktörlerinin yerleşik konumlarına karşı büyük bir meydan okumaya neden olmuştur. Yönetimsel aklı temsilleyen aktörler üzerine inşa edilen bu global düzen; yönetimsellikten yönetimselliğin egemenliğine doğru evrilmiştir. İdeolojik yönetimsellik temelinde yapılandırılmış olan global dünya düzeni, yeni yönetim aktörlerinin politik koşullanmışlıklar çerçevesinde inşasına yol açmıştır. Yönetişim aktörlerinin politik inşası; ulusal sınırların ötesinde devletlerin siyasal düzenlerini tanzimden hükümet sistemlerine, yasama politikasından dış politik yönelimlere varıncaya kadar geleneksel yönetimsellik ilkesini etkisi altına almıştır. Temelinde bu politik inşası; sosyo-politik yapıyı geçirimli biçimde denetleme amacına hizmet doğrultusunda kurgulanan bir ideolojik araca dönüşmüştür.

Yeni dünya sistemine egemen olan küresel yönetim paradigması, global siyasal düzende sistemsel konsolidasyonla devlet ve devlet dışı aktörlerin sahada yer almasını mümkün kılmıştır. Bu yeni global düzende küresel yönetimsellik; idari ekosistemde tek yönetimsel aktör konumundaki ulus devletlerin otoritesinin sönümlenmesine yol açmıştır. Bunun yerine devlet aktörlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları (STK), hükümetlerarası ağlar ve uluslararası kuruluşlar temelinde yeni yönetim ve etkileşim alanları inşa edilmiştir.

Ulusötesi şirketlerden hükümetlerarası ağlara, uluslararası kuruluşlardan sivil toplum örgütlerine varıncaya kadar çok paydaşlı ve parçalı bir yönetimsel düzenek öngören yönetim ekosistemi; aktörlerin çok katmanlı bir sistem içerisinde konumlandığı yatay ve dikey etkileşimli bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu yönetim düzeneği, çeşitlenen güç öbeklenmeleri ve hegemonik iktidar aygıtları karşısında sönümlenme ya da işlevsizleşme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu yönetim düzeneği ve aktörlerini tehdit eden 'güç tekelleşmesi', kaçınılmaz biçimde sistemsel krizlerin doğmasına yol açmıştır. Sistem krizine işaret eden Amerikalı ünlü sosyolog ve dünya sistemleri analisti Immanuel Wallerstein "1990'dan 2025/2050'ye kadar olan dönemde çok büyük ihtimalle, barış, istikrar ve meşruiyet kıtlığı çekileceği ve bunun temel nedeninin bir dünya sistemi olarak dünya

sistemdeki kriz” olduğu öngörüsünde bulunmuştur.¹ Wallerstein’in bu kriz kehanetinin, bütünlüklü biçimde küresel yönetişimi de kapsayan bir değersel ve sistemsel krize işaret ettiği ifade edilmelidir. Sistemsel krize ilişkin bu öngörüü doğrular biçimde ‘yönetim çağı’ yerini; global istikrarsızlığın, sosyal adaletsizliğin, toplumsal güvensizliğin, haklar ve özgürlükler temelinde mağduriyetlerin egemen olduğu bir ‘yönetişimsellik çağına’ bırakmıştır.

Savaşlar, savaş suçları, etnik temizlikler, insani trajediler, ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri, yeni sömürge düzenleri, küresel adaletsizlikler ve yoksunluklar, kültürel ve kimliksel parçalanmalar küresel yönetim aktörlerinin kurumsal rollerinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Siyasal, sosyal ve yasal düzenin sistemsel kurallarını tayin eden yönetim sisteminin varoluşsal konumu; uluslararası sistemin kökeni, yapısı, etkililiği ve meşruiyetine ilişkin sorgulamalara yol açmıştır.

Bu çalışma, bütünlüklü biçimde tarihsel çerçeveden başlamak üzere küresel insan hakları yönetişimine ilişkin çözümleyici bir perspektif ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak küresel yönetim kavramsallaştırmasına yönelik bir çözümleme ve tarihsel izlekte yönetişimin gelişim serüveni konu edilecektir. Yönetimsellikten yönetişimselliğin egemenliğine doğru evrilen global dünya düzeni; kuşatıcılık, etkililik ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde eleştiri konusu yapılacaktır. Daha sonra hükümetlerarası ağlar ve küresel yönetim aktörleri, ‘kurumsal etkililik’ bağlamında ele alınacaktır. Özellikle yatay ve dikey ağlar çerçevesinde konumlanan yönetim aktörleri, kuramsal bir perspektif üzerinden değerlendirilecektir. Ardından insan haklarının küresel yönetişiminin etkililiğine yönelik bir çözümlemeye yer verilecektir. Son olarak, küresel yönetişimin bağımsız aktörleri olarak ulusal insan hakları kurumlarının ‘kurumsal meşruiyeti, ağları ve etkililiği’ çerçevesinde değerlendirmeler yapılacaktır.

I. KÜRESEL YÖNETİŞİM: KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEME VE TARİHSEL ÇERÇEVE

Ağ bağlantılı küresel pazarların yükselişi, global iletişim teknolojilerindeki devrim, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve devlet dışı aktörlerin küresel meselelere giderek artan ilgisi, “küreselleşme” sürecine

¹ Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, çev. Erol Öz (İstanbul: Metis Kitap, 2020), 34.

ivme kazandırmıştır. Modern küresel sorunların giderek derinleşen etkisi, devletlerin söz konusu küresel meselelerle mücadele edebilme kapasitesini zaafa uğratmıştır.² Ulusal egemenliğin zayıfladığı ve ulusal sınırların buharlaştığı böylesi bir dönemde dünya politikasını dönüşüme uğratan sayısız değişken; küresel düzen ve yönetim beklentilerini ‘aşkın’ bir mesele haline getirmiştir.³ Öyle ki modern çağın ‘ortak akli’ olarak tanımlanan küreselleşme ve neoliberalizm, globalleşen sorun alanlarına doğrudan nüfuz etmesi yönüyle söylemsel bir popülerite kazanmıştır. Bu akışkan süreçte küreselleşme, saltlıkla ‘dışarıklı bir olgu’ olarak değil; eş zamanlı biçimde kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet olarak karşımıza çıkmıştır.⁴ Bu minvalde küreselleşme, cezbedici bir söylemsellikle inşa edilmiş bir oldubitti *-fait accompli-*⁵ olarak tanımlanmıştır.

Özellikle dönüştürücü nitelikteki etki faktörleri veya dinamikleri açısından çoklu bir tanımsal çerçeve üzerinden değerlendirme konusu yapılabilecek olan küreselleşme olgusu, çeşitlenen sistem tasavvurlarının ya da kehanetlerin niteleyicisi olmuştur.⁶ Sistemsel bir oluşum dinamiği ile tanımlanır biçimde küreselleşme; oluşmakta olan yeni dünya düzeninin habercisi olarak ortaya çıkmıştır.⁷ Söz konusu öngörü doğrultusunda varlık gösteren bu yeni global düzende ise yönetişimin, çok aktörlü/paydaşlı ve çok katmanlı etkileşimsel bir alan olarak işlev görmesi beklenmiştir.

Çok düzeyli bir yönetişimsellik yordamı inşa etme amacına matuf olarak atılan inovatif adımlar, politik sistem ile diğer işlevsel sistemler arasında karşılıklı etkileşim alanları ve formları yaratmıştır.⁸ Tam da bu noktada

---

² Jinseop Jang, Jason McSparran ve Yuliya Rashchupkina, “Global Governance: Present and Future,” *Palgrave Communications* 2 (2016): 2.

³ James N. Rosenau, “Governance, Order, and Change in World Politics,” içinde *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, eds. James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel (UK: Cambridge University Press, 1992), 1.

⁴ Colin Hay ve David Marsh, eds. *Demystifying Globalization* (UK: Macmillan Press, 2000), 148.

⁵ Paul Smith, ed. *Millennial Dreams: Contemporary Culture and Capital in the North* (London: Verso, 1997).

⁶ Philip McMichael, “Rethinking Globalization: The Agrarian Question Revisited,” *Review of International Political Economy* 4 (1997): 645.

⁷ Mark Laffey ve Jutta Weldes, “Policing and Global Governance,” içinde *Power in Global Governance*, eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall (UK: Cambridge University Press, 2005) 64.

⁸ Bob Jessop, “Governance, Governance Failure, and Meta-Governance”, *Policies, Governance and Innovation for Rural Areas International Seminar* (21-23 November 2003): 3.

yönetişim; yönetme erkine sahip olan birincil aktör olarak devlet aygıtından uzaklaşıp, devlet dışı aktörlerin giderek daha etkili ve yaygın yönetim biçimleri sağlamak üzere yalnızca devlete özgülenen yönetim ve dağıtım biçimlerinin açıklarını kapatma anlayışından doğmuştur. Bu organizasyonel formlar, büyük ölçüde yetki devri, çok paydaşlı güç dağıtımı ve piyasalaştırma kavramlarına dayanan yeni bir kamu yönetimi anlayışıyla varlık göstermiştir.⁹

A. Kavramsal Çözümleme

Kullanım sıklığı son yıllarda giderek artma eğilimi gösteren yönetim ilkesi,¹⁰ etimolojik kökeni itibariyle Yunanca ‘*yönlendirmek ya da rehberlik etmek*’ (*to steer a ship*) anlamına gelen *kubernan* (κυβερνάω) fiilinden türemiştir. Tarihsel izlekte yönetim kavramının etimolojik kökeni, Platon’un *Devlet* adlı yapıtında bir *polis*’in yönetimini geminin pilotluğuna benzeten metaforuna kadar uzanmaktadır.¹¹ Yönetişim kavramı, benzer etimolojik kökenden ötürü kimi zaman ‘hükümet’ ya da ‘kamu erki’ kavramlarını ifade eder biçimde kullanılmaktadır. Ancak yönetim, ‘hükümet’ edici otoriteden daha geniş bir kavramsal içerime sahiptir. Zira yönetim; yalnızca devlete ve onun kurumsal yapılarına değil; aynı zamanda sosyal uygulamalarda norm ve düzenin inşa edilmesine de odaklanmaktadır. Ayrıca yönetim ekosistemi; devlet aktörlerinin yanı sıra devlet yapılarındaki kişi ya da kuruluşların izlenmesini, yönetilen kitlenin ihtiyaçlarının karşılanmasını ve isteklerinin yerine getirilmesini temin edecek araçların oluşturulması vizyonuna sahip sivil toplum mekanizmalarını da bünyesinde barındıran bütünlüklü sistemsel bir yapıya tekabül etmektedir. Bundan ötürü yönetim; ulusal anayasalara ya da toplumsal sözleşmelere olduğu kadar özneler arası ilişkilere de odaklanan bir ‘yönetim sistemi’ olarak kabul edilmektedir.¹² Yönetişim ilkesine dayalı

⁹ Thomas G. Weiss ve Rorden Wilkinson, *Rethinking Global Governance* (Cambridge: Polity Press, 2019), 38.

¹⁰ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yönetişimi, “*kurumların kurumsal kuralları ve rutinleri, resmi yasaları ve kamu politika yapıcılarının teşviklerini birlikte şekillendiren resmi olmayan normları temsil ettiği, bir ülkenin ekonomik, sosyal ve politik kurumları aracılığıyla gücün kullanılması*” olarak tanımlamaktadır. Bkz., Gedeon M. Mudacumura, “Multiple Dimensions of Governance,” içinde *Challenges to Democratic Governance in Developing Countries*, eds. Gedeon Mudacumura ve Göktuğ Morçöl (Switzerland: Springer, 2014), 3.

¹¹ Marc F. Plattner, “Reflections on ‘Governance,’” *Journal of Democracy* 24 (October 2013): 17.

¹² Rosenau, “Governance, Order, and Change in World Politics,” 5.

böylesi bir idari ekosistemde, siyasi iktidarlar yasa uygulayıcıları olarak bir ‘yönetişim gücü’ kullanmaktadır.¹³

Bu anlam çerçevesinde yönetim ilkesi, bir ‘güç ilişkisi’ olarak kabul edilmektedir. Yönetişim ilkesine içkin olan söz konusu ‘güç ilişkisi’, sosyal çekişme bağlamında kazanan ve kaybeden tarafların analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle yönetim ilkesi ne apolitik bir kavramsal içerime sahiptir; ne de küresel boyutta doğurduğu sonuçları açısından nesnellik ya da tarafsızlık niteliğini haizdir. İster yerel ister bölgesel düzeyde olsun küresel yönetim; bir nüanslar, ödünleşimler, etkileşimler, dağıtım mekanizmaları ya da mücadeleleri ve neticesinde trajik seçimleri icbar eden bir dünya düzenine tekabül etmektedir.¹⁴

Yerel ya da global düzeyde yönetim ilkesinin; “*yönetim, ortak faydaların teşvik edilmesi ve farklılıkların arabuluculuğu*” olmak üzere üç temel amacı bulunmaktadır.¹⁵ Bazı kuramcılara göre küresel yönetim, salt teknik bir ‘makine’ ya da yönetim aygıtıdır. ‘Makine’ metaforu üzerinden tanımlamayı sürdürecektir olursak söz konusu yönetsel aygıtı (makine) çalıştıran güçlü değer alanlarının olduğu zikredilmelidir. Bu tanımlama çerçevesinde siyasal liberalizm; sözü edilen aygıtı (makine) ruhunu veren bir tinsel unsur olarak kabul edilmektedir.¹⁶

Söylemsel değeri üzerinden tanımlama girişiminde bulunan kimi kuramcılara göre küresel yönetim; uluslararası kuruluşların eylem ve faaliyet alanlarına karşıt biçimde geliştirilen alternatif bir söylem alanıdır. Kimi kuramcılara göre ise küresel yönetim; giderek daha fazla aktörün varlık gösterdiği global arenanın, sözde ‘daha iyi bir dünya’ tasarımı için silahlanma çağrılarının, ekonomik gelişim dinamiğinin ve toplumsal değişimin tahripkar yönlerini kontrol altına alma girişimlerinin tanımlayıcı bir aygıtıdır. Bu anlayışa karşıt biçimde kimi yaklaşımlara göre ‘küresel

¹³ Ernst-Otto Czempiel, “Governance and Democratization,” içinde *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, eds. James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel (UK: Cambridge University Press, 1992), 250.

¹⁴ Ian Hurd, “Legitimacy and Contestation in Global Governance: Revisiting the Folk Theory of International Institutions,” *The Review of International Organizations* 14 (2019): 728.

¹⁵ Andrew Hurrell, “Power, Institutions, and the Production of Inequality,” içinde *Power in Global Governance*, eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall (UK: Cambridge University Press, 2005), 35.

¹⁶ Michael Barnett ve Raymond Duvall, “Power in Global Governance,” içinde *Power in Global Governance*, eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall (UK: Cambridge University Press, 2005), 5.

yönetişim’; karanlık bir küresel elitin çıkarlarına hizmet etmeye yönelik hegemonik bir komplo düzenidir.¹⁷

Görüldüğü üzere yönetim kavramının çok boyutlu anlam çerçevesi, net bir tanımlamanın yapılmasını güçleştirmektedir. Zengin kavramsal içerimine koşut biçimde öngördüğü sistemsel dönüşümün etki alanlarının çeşitliliği; tanımsal çerçevelerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Nitekim bazı kuramcılar yönetişimi; dar anlamda ekonomik büyümeyi teşvik eden olumlu bir güç olarak tanımlamıştır. Siyasal sistemin niteliğini paranteze alarak tanımlama girişiminde bulunan Francis Fukuyama’ya göre yönetim; ‘bir hükümetin demokratik olup olmadığına bakılmaksızın kurallar koyma, uygulama ve hizmet sunabilme kabiliyetidir’.¹⁸

Küresel yönetim düzeneğinin tanımlayıcı unsurlarından birisi de otoritenin ya da erksel gücün dağıtımı ve çok aktörlü paydaşlığıdır. Otorite merkezli ve çok aktörlü bir ilişkiselliğe tekabül eden küresel yönetişimde ‘otorite ilişkilerinin’ kuşatıcı bir uluslarüstü hiyerarşi inşa ettiği görülmektedir. Söz konusu uluslarüstü hiyerarşi; üye devletlerin üzerinde otoriteye sahip uluslararası kuruluşlardan (uluslarüstücülük); iki veya daha fazla devlette bulunan topluluklar üzerinde otorite uygulayan sivil toplum kuruluşlarından; ve şirketler de dahil olmak üzere ulusal sınırlar çerçevesinde özel bir otoriteye sahip olan öznelere oluşan bir ‘aktörler kümesi’ yaratmaktadır. Küresel yönetişime yönelik kimi tanımlamalar, daraltıcı biçimde yönetişimi otorite ilişkileriyle sınırlandırırken; kimileri oldukça kapsamlı biçimde neredeyse tüm uluslararası politikayla eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Bu noktada Küresel Yönetişim Komisyonu (*Commission on Global Governance*), küresel yönetişimin kapsamını “*bireylerin ve kurumların, kamu ve özel sektördeki ortak işlerini yönetmelerinin çeşitlenen yordamlarının bir toplamı*” olarak ortaya koymaktadır.¹⁹

Kanadalı siyaset bilimci Robert W. Cox, küresel yönetişimin ideolojik boyutuna işaret ederek bulut metaforu üzerinden yönetişimi elitist düşüncenin talepleri çerçevesinde dünya pazarının ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi olarak açıklamaktadır. Küresel yönetişimin ideolojik boyutu, globalleşen

¹⁷ Thomas G. Weiss ve Rorden Wilkinson, “Making Sense of Global Governance Futures,” içinde *Global Governance Futures*, eds. Thomas G. Weiss ve Rorden Wilkinson (London: Routledge, 2022), 4.

¹⁸ Mudacumura, “Multiple Dimensions of Governance,” 1.

¹⁹ David A. Lake, “Rightful Rules: Authority, Order, and the Foundations of Global Governance,” *International Studies Quarterly* 54, no. 3 (September 2010): 590.

neoliberalizmin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik etkilerinin analizini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda ideolojik boyuta, bu ideolojiyi destekleyen kurumlara ve elitist toplumsal güç odaklarına vurgu yapılmaktadır.²⁰

Toplumsal güç odakları çerçevesinde biçimlenen küresel yönetim; ortak sorun alanlarına ilişkin çözümler üretmeyi amaçlamaktadır.²¹ Bu perspektiften küresel yönetim; global dünyada yaşanan sorun alanlarını serimleyebilmek adına oldukça işlevsel bir analitik aygıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle küresel yönetim; Scott Barrett'ın “organize gönüllülük” (*organized volunteerism*) olarak nitelendirdiği kavramsal bir içerime tekabül etmektedir.²² Nitekim yönetim, ister bir aile, kabile, şirket veya bölge üzerinden; ister yasalar, normlar, güç veya söylem aracılığıyla olsun bir hükümet, pazar veya ağ tarafından üstlenilen tüm yönetim süreçlerini ve aktörlerini ifade etmektedir.²³ Tarihsel dinamikleri ve formülasyonları açısından farklılaşan yönetim tanımlamalarının, ‘ortak fayda’ ilkesiyle bütünsellik arz eden bir fikri temel üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak; bütüncül bir perspektifle küresel yönetim, ‘toplumsal yapı, sosyo-ekonomik kalkınma, sürdürülebilirlik, kamusal güvenlik ve insan hakları’ alanlarında kritik bir söylem olmayı sürdürmektedir. Yönetim, birey ile devlet arasındaki toplumsal sözleşme bağlamındaki karşılıklı etkileşim alanlarını açığa çıkarmaktadır. Aynı zamanda küresel yönetim düzeneği; topluluklar üzerinde yönetsel bir yetkeye sahip olan kamusal otorite ile birey ve uluslararası aktörler arasındaki etkileşim süreçlerini ifade etmektedir. Yönetimsellik; sahip olduğu ‘norm ve güç’ aracılığıyla ulusal ve uluslararası ölçekte dizgesel yapılanmaları ve klasik yönetim tasavvurlarını ve pratiklerini derinden etkilemektedir.

B. Tarihsel Çerçeve

Küresel yönetim ilk olarak ‘küresel’ nitelemesi olmaksızın 1980’li yılların sonlarından itibaren modern siyasi iktidarların el değiştirme usullerini tanımlamaya ve açıklamaya çalışan bir kamu politikası anlayışı olarak ortaya

²⁰ Craig N. Murphy, “Global Governance: Poorly Done and Poorly Understood,” *International Affairs* 76, no.4 (2002): 792.

²¹ Lake, “Rightful Rules: Authority, Order, and the Foundations of Global Governance,” 590.

²² Thomas G. Weiss, “What Happened to the Idea of World Government?,” içinde *Thinking about Global Governance: Why People and Ideas Matter*, ed. Thomas G. Weiss (London: Routledge, 2011), 78.

²³ Mark Bevir, *A Theory of Governance* (Berkeley: GAIA Books, 2013), 1.

çıkıştır. Süreçsel olarak yönetim; Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte 'küreselleşme' evresine geçmiştir.²⁴ Tarihsel izlekte yönetim kavramı, demokratikleşmeye yönelik kurumsalcı yaklaşımın bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Yönetim, demokrasiden daha geniş bir yelpazedeki rejim türleriyle yakından ilişkili bir kavramsal içerime sahiptir. Demokratikleşme teorisinde yönetim ilkesi; bir anlamda *meta-politik bir inşadır*. Yönetimin *meta-politik* yönü, norm inşa etmeye yönlendiren kuralların belirlenmesini mümkün kılmaktadır.²⁵ Bu soykütüsel arka plana karşı küresel yönetim, başlangıcından itibaren iki farklı anlam kazanmıştır. Bunlardan ilki; karşılıklı bağımlılığın, küreselleşmenin yarattığı sorun alanlarının ve bunların yol açtığı global maliyetlerin minimize edilmesi için norm temelli bir stratejiye işaret etmektedir. İkincisi ise, dünya siyasetinin dinamiğini betimleyici biçimde inceleyebilmek adına küresel yönetimi analitik bir kavram olarak değerlendirmektedir.²⁶

Küresel yönetim çalışmalarının öncü isimlerinden James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, küresel yönetim düşüncesini Uluslararası İlişkiler disiplinine ve dünya siyaseti çalışmalarına dahil etmiştir. "Hegemonların azalması", "sınırların ortadan kalkması" ve "dünya kentlerinin meydanlarında yurttaşların kamusal otoritelere meydan okuması" gibi gerçek dünyadaki çığır açıcı dönüşümleri analiz eden çok sayıda Uluslararası İlişkiler uzmanı; 1990'lı yılların "*tarihte bir dönüm noktası*" olduğunu vurgulamıştır.²⁷ Bu kapsamda dünya düzeninin yeni görünümüne dönük küresel yönetimin çeşitlenen "düzeyleri" -yerel, ulusal, bölgesel ve evrensel- arasındaki bağıntılar ve geçerli alternatiflerin neler olabileceğine ilişkin çalışmalar ortaya konulmuştur.²⁸

Kamu yöneticileri, yukarıdan aşağıya (*geleneksel hiyerarşik*) yönetim biçimlerinin ikamesi olarak yeni yönetim formlarını aktif biçimde teşvik

²⁴ John Peterson ve Meltem Müftüler Baç, "Global Governance: Promise, Patterns, Prospects," *Transworld*, 30 September 2014, <https://www.iai.it/en/publicazioni/global-governance-promise-patterns-prospects>, 3.

²⁵ B. L. Meena, "Good Governance and Human Rights: A South Asian Perspective," *International Journal of Creative Research Thoughts* 6, no. 1 (January 2018): 1023.

²⁶ Michael Zürn, *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation* (UK: Oxford University Press, 2018), 24.

²⁷ Matthias Hofferberth, "Mapping the Meanings of Global Governance: A Conceptual Reconstruction of a Floating Signifier," *Millennium: Journal of International Studies* 43, no. 2 (2015): 599.

²⁸ Weiss ve Wilkinson, *Rethinking Global Governance*, 23.

etmeye başlamıştır.²⁹ Böylelikle bir paradigma olarak yönetim; yurttaşlık rolünü demokratik siyasal sistem içerisinde pasif katılımcılardan aktif katılımcılara dönüştürmüştür.³⁰ Tam da bu noktada küresel değişimde farklılaşan noktayı deyimleyen “*hükümsüz yönetim*” (*governance without government*) kavramsallaştırmasına işaret edilmelidir. *Hükümsüz yönetim*, artan uluslararasılaşma, ulusötesileşme ve küreselleşmenin yanı sıra bölgeselleşme ve devlet dışı yönetim ağlarının ortaya çıkması gibi dönüştürücü etkenlerin yol açtığı zorluklara bir tepki olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.³¹

Hükümsüz yönetimin varlığını kabul etmek, sistemin bunları gerçekleştirmekle yetkilendirdiği örgütler ve kurumlar geliştirip geliştirmediğine bakılmaksızın, insan odaklı sistemde yerine getirilmesi gereken işlevlerin kavranması anlamına gelmektedir. Herhangi bir sistemin dış zorluklarla mücadele stratejileri, üyeleri veya grupları arasındaki çatışmaların geri dönülemez biçimde parçalanmasının önlenmesi, sistemin korunması ve refahı için gerekli kaynakların temin edilmesi ve bunlara ulaşmak için tasarlanmış hedefler ve politikaların üretilmesi devlet aktörlerine özgülenmiştir.³² Nitekim Michael Howlett ve M. Ramesh³³ “yönetimin” devletlere özgülenen bir alan olduğunu ifade etmektedir. Bu anlayış çerçevesinde “yönetim” ise, yönetim sürecindeki devlet ve devlet dışı aktörler arasında yönetsel ilişkinin kurulması, teşvik edilmesi ve desteklenmesiyle ilgili sürece tekabül etmektedir.³⁴

Tarihsel süreci içerisinde yaşanan politik kırılmalar eşliğinde dinamik biçimde geliştirilen küresel yönetim sistemi, farklılaşan üç normatif ilke temelinde gerekçelendirilmektedir. İlk olarak, küresel yönetim düzenlemeleri, salt kamu otoritelerine değil; aynı zamanda bireyler de dahil olmak üzere global düzenin toplumsal aktörlerine yöneliktir. Küresel yönetim sistemi, koşullu egemenliğe sahip devletler ve uluslararası

²⁹ Jessop, “Governance, Governance Failure, and Meta-Governance,” 3.

³⁰ Mudacumura, “Multiple Dimensions of Governance,” 3.

³¹ Joachim K. Rennstich, “Multilevel Global Governance: Assumptions, Methods, Shortcomings and Future Directions,” içinde *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, ed. William R. Thompson (UK: Oxford University Press, 2017), 5.

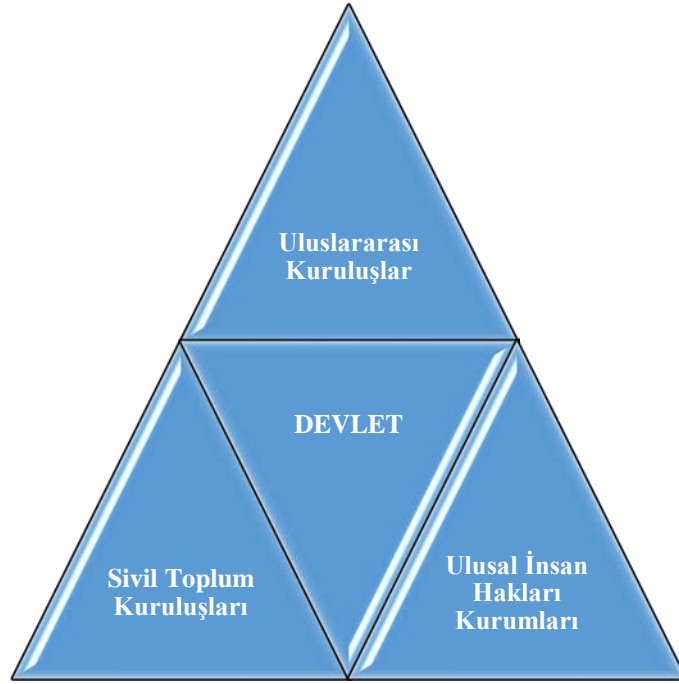
³² Rosenau, “Governance, Order, and Change in World Politics,” 3.

³³ Michael P. Howlett ve M. Ramesh, “The Two Orders of Governance Failure: Design Mismatches and Policy Capacity Issues in Modern Governance,” *Policy and Society Associates* 33 (2014): 318.

³⁴ Francis Fukuyama, “Governance: What Do We Know, and How Do We Know It?,” *Annual Review of Political Science* 19 (2016): 100.

otoritelerle etkileşimde bulunma haklarına sahip toplumsal aktörlerden oluşan *iki dereceli temsili (double constituency)* mümkün kılan yönetim aygıtı olarak varlık göstermektedir. Ayrıca küresel yönetim anlayışına egemen olan ‘global kamu yararı’ ilkesi kabul edilmektedir.³⁵

Küresel yönetim sistemi birbirinden farklı ancak birbiriyle bağlantılı üç “katmandan” oluşmaktadır. Küresel yönetim sisteminin birinci katmanını; kamu otoriteleri ve özel sektörü de regülatif anlamda kapsamına alan normatif ilkeler oluşturmaktadır. İkinci katman; farklı otorite ve meşruiyet türlerini içeren bir dizi siyasi kurum ya da kuruluşlara tekabül etmektedir. Son olarak üçüncü katman ise; sistemsel bünyede yer alan farklı otorite alanları arasındaki çeşitlenen etkileşimleri ifade etmektedir.³⁶ Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere devlet ya da kamusal aktörler, yönetim kademesinin her bir etkileşim alanının merkezinde yer almaktadır.

Grafik 1: Yönetişim Katmanları

³⁵ Zürn, *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*, 8.

³⁶ Zürn, *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*, 8-9.

Bu noktada modern siyasal egemenlik kurgusunda değişen devlet tasavvuruna yönelik ilk anlatı; ulusal bürokratik yapılardan uluslararası pazarlara doğru yayılım gösteren ağlara doğru bir geçişi ifade etmektedir. Bu anlatı; ‘meta-yönetişim’³⁷ anlayışı çerçevesinde kamu otoritelerinin değişen rolüne odaklanmaktadır. Böylelikle yeni dünya düzeni, yönetişimin çeşitlenen özel, gönüllü ve kamusal aktörler arasında dağıtıldığı, güç ve otoritenin merkezi olmadığı ve çok sayıda ağ arasında parçalandığı bir dünya olarak varlık göstermektedir.³⁸

Değişen devlet tasavvuruna ilişkin ikinci anlatı; devletin piyasalar ve ağlar gibi yönetim yapılarının düzenlenmesi ve dolaylı yönetim araçlarının kullanılmasıyla yönetme kapasitesinin yeniden ortaya konulmasına odaklanmaktadır. İkinci anlatıda meta-yönetişim, devletin yönetimde koordinasyonu sağlama noktasındaki kurumsal rolünü ve özellikle de müzakereci diplomasi biçimlerini giderek daha fazla kullanmasını ifade etmektedir. Böylelikle Eva Sørensen ve Jacob Torfing’in³⁹ işaret ettiği güç-özgürlük ilişkisinin bir uzantısı olarak ağları harekete geçirmek suretiyle etkileşim alanları açılmaktadır.⁴⁰

Devlet tasavvuruna ilişkin böylesi bir paradigmatik değişim; idari ekosistemde yönetme erkinin klasikleşen rollerinin ötesinde yenilikçi bir yönetme düzeneği inşa etmektedir. Öyle ki küresel yönetim düzeneğine için ‘global değişim’ hem bütünleşme hem de parçalanma bağlamında otoritenin konumunun değişmesini imlemektedir.⁴¹ Her kıtada otoritenin konumu ve kontrol mekanizmalarının yerleşik konumlarında paradigmatik değişimler, siyasal sistemlerde olduğu kadar ekonomik ve sosyal sistemlerde de belirgin biçimde kendisini göstermektedir.⁴²

³⁷ “Meta-yönetişim; ağ temelli evrende devletin rolünü ve devlete özgülünen karakteristik politika yapım aygıtlarını tanımlayan şemsiye bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.” Bkz., Bevir, *A Theory of Governance*, 56.

³⁸ Bevir, *A Theory of Governance*, 56.

³⁹ Eva Sørensen ve Jacop Torfing, “Theoretical Approaches to Metagovernance,” içinde *Theories of Democratic Network Governance*, eds. Eva Sørensen ve Jacop Torfing (UK: Palgrave, 2007), 180.

⁴⁰ Bevir, *A Theory of Governance*, 60.

⁴¹ Martin Hewson ve Timothy J. Sinclair, “The Emergence of Global Governance Theory,” içinde *Approaches To Global Governance Theory*, eds. Martin Hewson ve Timothy J. Sinclair (New York: State University of New York Press, 1999), 6.

⁴² Thomas G. Weiss, “Governance, Good Governance, and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges,” içinde *Thinking About Global Governance: Why People and Ideas Matter*, ed. Thomas G. Weiss (London: Routledge, 2011), 181.

Sonuç olarak, değişime uğrayan devlet tasavvuruna ilişkin anlatıların küresel yönetim formlarını çeşitlenen düzeylerde etkilediği görülmektedir. Güç kullanımı ve özgürlük dengesi açısından etkileşimin yarattığı sınır, küresel yönetimin birincil aktörü olarak devletlerin ağ temelli yeni global düzende yerleşik konumunda paradigmatik bir değişime yol açmaktadır. Her bir yönetim katmanı arasındaki etkileşim, ağ temelli toplum düzeninin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. HÜKÜMETLERARASI AĞLAR VE KÜRESEL YÖNETİŞİM AKTÖRLERİ

Yönetişim, sıklıkla 1970’li yılların sonlarındaki kamu sektörü reformlarının ardından gücün ve devletin değişen doğasına atıfta bulunmaktadır. Bu reformların özellikle kamu hizmetlerinin sunumunda hiyerarşik bir bürokrasiden pazarların ve ağların daha fazla kullanımına doğru kapsamlı bir geçişe ivme kazandırdığı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan karmaşıklık ve parçalanma, devlet politikalarının uygulanması ve bir yönetim modeli oluşturulması için giderek daha fazla uluslararası örgütlere bağımlı olunmasına yol açmıştır. Böylelikle yönetim paradigması, merkezin artık etkileşimde olduğu her türden kamusal, gönüllü ve özel kuruluşlardan oluşan, mekansal ve işlevsel olarak farklılaşan ağların arasında devlet gücünün dağıldığı yeni bir politikanın doğuşunu da beraberinde getirmiştir.⁴³

Yönetişim kuramı; pazara karşı planlamaya, kamu sektörüne karşı özel sektöre, kamu otoritesine karşı sivil topluma ve ulus devlete karşı uluslararası topluma doğru yönelim gösteren bir kopuşu ifade etmektedir. Söz konusu değerlendirme doğrultusunda yönetişimin; bir iş birliği fikrine dayandığı vurgulanmaktadır. Meşru gücün yalnızca kamu otoritesinden değil; sivil toplumdan da kaynaklandığı öne sürülmektedir.⁴⁴ Bu anlayışla biçimlenen ve devlete özgülünen ‘yönetme’ erki ve pratiği, kamusal otoriteyi merkezden uzaklaştırmaktadır.

Böylelikle otoritenin merkezden dağılmasıyla yeni yönetim formları, düzenleme süreci boyunca iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarını koordine eden ve bunlarla etkileşim içerisinde olan kamu otoriteleriyle “ağ bağlantılı” hale gelmektedir. Kamu otoriteleri; ‘bir araya gelerek, kolaylaştırarak,

⁴³ Bevir, *A Theory of Governance*, 152.

⁴⁴ Yu Keping, “Governance and Good Governance: A New Framework for Political Analysis,” *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences* 11, (2018): 7.

meşrulaştırarak, müzakere ederek, duyurarak, onaylayarak, denetleyerek, ortaklık kurarak ve düzenleme amaçları doğrultusunda özel aktörlerle etkileşimde bulunarak' bir 'ilişkiler ağının' yaratılmasına ve bu ağ içerisinde hareket edilmesine olanak sağlamaktadır. Böylelikle kamu otoriteleri; şirketleri ve STK'ları salt çıkar grupları ya da düzenleme nesnelere olarak değil, yönetişimin 'paydaşları' olarak kabul etmektedir.⁴⁵

Yönetişime ilişkin yeni literatürde ağlar, sivil toplum ya da piyasa ile devlet arasındaki aktörler, yalnızca kamu otoritelerinin yönetme pratiklerini izlemekle kalmamakta, aynı zamanda daha önce devletlere özgülenen kamusal rollerin gerektirdiği hizmetleri gerçekleştirmek için kamu otoriteleriyle aktif olarak ortaklık kurabilmektedir.⁴⁶ Bu yönüyle küresel yönetim, devlet merkezli olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere küresel yönetişime dahil olan devlet dışı aktörler arasında STK'lar, araştırma kurumları ve epistemik topluluklar, çok uluslu şirketler ve uluslararası kuruluşlar yer almaktadır.⁴⁷

Grafik 2: Küresel yönetim aktörleri

⁴⁵ Kenneth W. Abbott ve Duncan Snidal, "Strengthening International Regulation Through Transnational New Governance: Overcoming the Orchestration Deficit," *Vanderbilt Law Review* 42, no. 2 (2009): 526.

⁴⁶ Fukuyama, "Governance: What Do We Know, and How Do We Know It?," 100.

⁴⁷ Noha Shawki, "A New Actor in Human Rights Politics? Transgovernmental Networks of National Human Rights Institutions," içinde *Negotiating Sovereignty and Human Rights Actors and Issues in Contemporary Human Rights Politics*, eds. Noha Shawki ve Michaelene Cox (Farnham: Ashgate Publishing, 2009), 45.

Kaynak: Margaret P. Karns, Karen A. Mingst ve Kendall W. Stiles, *International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance* (Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2016), 16.

Yukarıda da ifade edildiği üzere küresel yönetim kuramları, devlet dışı aktörlerin de sürece dahil edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca söz konusu kuramlar dikkatleri; devlet dışı aktörlerin yükselişine, uluslararası örgütlerin genişleyen faaliyet alanlarına, global ölçekte bölgeselcilik dinamiklerine ve yeni güç biçimlerine doğru kaydırmaktadır.⁴⁸ Yönetişime dair her bir anlayış; düşünsel kökeni ve kavramsal içerimi açısından analiz edildiğinde, ‘otorite, değer/norm ve hak/yükümlülük’ boyutlarına içkin olan politik perspektif kendisini açık etmektedir.

A. Hükümetlerarası Ağlar

Anne-Marie Slaughter, modern küresel yönetim sistemini birbirine entegre eden yapıların hem yatay hem de dikey hükümet ağları olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹ Hükümetlerarası ağlar; ‘küresel yönetişimin çeşitli yönlerini yürütmek için düzenleyicileri, yasa koyucuları, devlet aktörlerini, yargıçları ve diğer aktörleri ulusal sınırların ötesinde birbirine bağlayan gayri resmi kurumlar olarak’ tanımlanmaktadır.⁵⁰ Ulusötesi karşılıklı bağımlılığın yarattığı karmaşık yönetim zorluklarına yanıt olarak ortaya çıkan hükümetlerarası ağların tarihsel kökeni, Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye’nin “hükümetlerarası” faaliyetlerin önemini vurguladığı 1970’li yıllara kadar uzanmaktadır.⁵¹ Ancak 1990’lı yılların sonlarından itibaren hükümetlerarası ağlar, çağın dinamikleri çerçevesinde dramatik biçimde artış eğilimi göstermiştir.⁵²

Ulusal kamu otoriteleri ile sivil toplum aktörlerini sınırlar ötesinde ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla birbirine bağlayan yatay ağlar; global düzenlemelerin kapsamını genişletmenin bir yolu olarak karşımıza

⁴⁸ William H. Meyer, *Human Rights and Global Governance: Power Politics Meets International Justice* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2020), 7.

⁴⁹ Anne-Marie Slaughter, *A New World Order* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004).

⁵⁰ Anne-Marie Slaughter ve Thomas Hale, “Transgovernmental Networks and Emerging Powers,” içinde *Rising States, Rising Institutions: Challenges for Global Governance*, eds. Alan S. Alexandroff ve Andrew F. Cooper (Washington DC: Brookings Institution Press, 2010), 48.

⁵¹ Slaughter ve Hale, “Transgovernmental Networks and Emerging Powers,” 49.

⁵² Slaughter ve Hale, “Transgovernmental Networks and Emerging Powers,” 49.

çıkılmaktadır. Dikey ağlar ise; ulusal kamu otoriteleri ile Avrupa Adalet Divanı gibi devletlerin yetki devrettikleri uluslararası bir kuruluş arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Bu noktada bazı kuramcılar küresel bir zorba veya *Leviathan* olarak merkezileştirilmiş ve güç temerküzüne sahip bir dünya hükümeti fikrini eleştirmektedir. Bu kuramsal yaklaşım, mevcut ağların güçlendirilmesinin ve merkezi küresel kurumlar olmaksızın global ölçekte gerçek anlamda bir 'hukukun üstünlüğü' ilkesini hayata geçirebilecek yeni ağların geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. "Ağ gücüne" ilişkin bir başka yaklaşımı da David Singh Grewal⁵³ ortaya koymaktadır. Grewal'a göre söz konusu "ağ", paydaşlar arasında iş birliğini olanaklı kılacak biçimde öbeklenen bir kişiler topluluğunu ifade etmektedir. Ayrıca ilgili "ağ" ile kurulacak olan paydaşlık bağının oluşumunu da tanımlamaktadır. Bir diğer ifadeyle kurulan "ağ" yordamı; paydaşlar arasında karşılıklı erişime izin veren ve etkin iş birliğini kolaylaştırıcı paylaşıma açık hale getirilen norm veya uygulama olarak izah edilmektedir.⁵⁴

Hükümetlerarası ağların en alt kademeden en üst kademeye varıncaya kadar yaratmış olduğu etkileşim alanı, global iş birliği ilkesi çerçevesinde düzenlemelerin hayata geçirilmesine olanak sunmaktadır. Bu noktada hükümetlerarası ağlar; yükselen güç merkezlerine küresel ölçekte daha fazla nüfuz edebilme imkanını bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda bu ağlar, insan hakları başta olmak üzere uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanlarında daha yoğun ve geçirimsiz bir etki alanı yaratabilme; ve farklı ülkelerde çeşitlenen grupların ortak sorunlar etrafında örgütlenmesi için gerekli esnekliği sağlama potansiyelini haizdir.⁵⁵ Hükümetlerarası ağları niteleyen temel özellikler, 'birey' ile 'devlet' ve uluslararası kuruluşlar arasındaki dinamiği olumlu yönde etkilemektedir.

B. Küresel Yönetişim Aktörleri

Kamu otoriteleri, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler, bilim uzmanları, hükümetlerarası ağlar ve ortaklıklar; dünya siyasetine çok aktörlü bir yaşam alanı (*habitat*) sunmaktadır. Küresel

⁵³ David Singh Grewal, *Network Power: The Social Dynamics of Globalization* (New Haven, CT: Yale University Press, 2008).

⁵⁴ Thomas G. Weiss, *Global Governance: Why?, What?, Whither?* (Cambridge: Polity Press, 2013), 60-61.

⁵⁵ Andrew F. Cooper ve Alan S. Alexandroff, "Introduction," içinde *Rising States, Rising Institutions: Challenges for Global Governance*, eds. Alan S. Alexandroff ve Andrew F. Cooper (Washington DC: Brookings Institution Press, 2010), 10.

yönetişim aktörleri, dahil oldukları faaliyetlerin kapsamını genişletirken aynı zamanda global ölçekte güncel sorunların çözümünde etkileşim ve iş birliği anlayışını da değiştirmektedir.⁵⁶ Küresel yönetim aktörleri, erksel anlamda uluslararası alanda konumlanırken; ‘şiddet tekeli’ temelinde yönetme erkine özgülenen alana müdahalede bulunmamaktadır. Küresel yönetim aktörlerinin meşruiyeti, esas olarak kendilerine yetki devreden devletlerin rızasına dayanmaktadır. Kozmopolit işlevselci bir perspektiften uluslararası kuruluşlar, ortak fayda ilkesi; gücün kötüye kullanılmasını önleme ve küresel adalet ilkeleri temelinde gerekçelendirilmektedir.⁵⁷

Ulus-devletin ötesinde bu türden yönetim aktörleri; kimi zaman kendilerine izafe edilen kurumsal rolleri yerine getirme noktasındaki ‘yetersizliği’, proaktif rol üstlenme konusundaki ‘etkisizliği’, anti-demokratik niteliği ve küresel adaletsizlikleri sürdürdüğü ve hatta derinleştirdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Hatta öyle ki siyasal popülizmin ve ırkçılığın egemen olduğu bu içe kapanma döneminde, çok taraflılığa ve liberal dünya düzenine yönelik eleştiriler yoğunlaşmaktadır.⁵⁸

Küresel yönetişimin başat aktörlerinden birisi olan uluslararası kuruluşlar, küresel yönetişime ilişkin çoğu teorik ve tarihsel tartışmanın merkezinde yer almaktadır.⁵⁹ Nitekim uluslararası kuruluşlar gerek uluslararası diplomatik krizlerin çözümünde gerekse de sivil çatışmaların yönetilmesi noktasında kritik yönetim aktörleri olarak kabul edilmektedir. Devletlerin kendi tekelindeki birtakım yönetsel güçleri, uluslararası kuruluşlara devretmesinin nedenleri literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Kimileri devletlerin meta-yönetsel gücü haiz uluslararası kuruluşların teşkil ettirilmesinde aktif rol üstlenmesi ve birtakım yetkilerini bu kuruluşlara devretmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu görüşe göre uluslararası kuruluşlar kamu yararı sağlamakta, bilgi toplamakta, güvenilir taahhütler

⁵⁶ Jang, McSparren ve Rashchupkina, “Global Governance: Present and Future,” 2.

⁵⁷ Johan Karlsson Schaffer, “Legitimacy, Global Governance and Human Rights Institutions: Inverting the Puzzle,” içinde *The Legitimacy of International Human Rights Regimes: Legal, Political and Philosophical Perspectives*, eds. Andreas Føllesdal, Johan Karlsson Schaffer ve Geir Ulfstein (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 216.

⁵⁸ Magdalena Bexell, Kristina Jönsson ve Anders Uhlin, “The Comparative Study of (De)legitimation Processes in Global Governance,” içinde *Legitimation and Delegitimation in Global Governance: Practices, Justifications, and Audiences*, eds. Magdalena Bexell, Kristina Jönsson ve Anders Uhlin (UK: Oxford University Press, 2022), 3.

⁵⁹ Gregory Shaffer, “Power, Governance, and the WTO: A Comparative Institutional Approach,” içinde *Power in Global Governance*, eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall (Cambridge: Cambridge University Press 2005), 160.

oluşturmakta, anlaşmaları izlemekte ve genel olarak devletlerin kolektif eylemle ilişkili sorunların üstesinden gelmesine ve bireysel ve kolektif refahı artırmasına yardımcı olmaktadır.⁶⁰

Söz konusu kurumsal amaçlar doğrultusunda uluslararası kuruluşların ulusötesi yönetiminde giderek daha aktif rol oynadığı görülmektedir. Öyle ki uluslararası kuruluşlar; uluslararası anlaşmalar, insan hakları anlaşmaları ve ikili yatırım anlaşmaları gibi çok çeşitli bağlamlarda hak ve yükümlülüklerin öznelere olarak tanınmaktadır. Bu aktörler, teknik uzmanlık⁶¹ sağlamakta, gündemleri belirlemekte,⁶² uyumu izlemekte;⁶³ lobi karar vericileri olarak kabul edilmekte; düzenleyici kararlar almakta ve hatta ‘adlandır ve utandır’ (*name&shame*) stratejisi uygulamak suretiyle “uygulamada” aktif biçimde yer almaktadır.⁶⁴ Hükümetlerarası kuruluşlar, genellikle yönetsel hiyerarşinin teorik ideali olan “sert” ve “doğrudan” yönetime yaklaşılması, uluslararası hukukun oluşturulması, izlenmesi ve uygulanması yoluyla global koordinasyonu sağlamaktadır. Ancak bu geleneksel yönetim tarzı, kendi özgül kavramsal çerçevesi dolayımında salt hiyerarşik bir yapı inşa etmemektedir. Nitekim devlet aktörleri, kamusal hedeflerin yönetimi noktasında birtakım idealleri gerçekleştirmek amacıyla hükümetlerarası kuruluşların aracılara yetki izafe etmektedir.⁶⁵

Sonuç olarak, küresel yönetim aktörleri global adalet arayışında veya kozmopolit bir demokratik siyasal düzen geliştirme noktasında önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Öyle ki ekonomik kalkınma, insan hakları ve

---

⁶⁰ Michael Barnett ve Martha Finnemore, “The Power of Liberal International Organizations,” içinde *Power in Global Governance*, eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall (Cambridge: Cambridge University Press 2005), 161.

⁶¹ Bkz., Ernst B. Haas, *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*, (Berkeley: University of California Press, 1991).

⁶² Bkz., Michele M. Betsill ve Elisabeth Corell, “Introduction to NGO Diplomacy,” içinde *NGO Diplomacy: The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environmental Negotiations*, eds. Michele M. Betsill ve Elisabeth Corell (Cambridge: The MIT Press, 2008), 13.

⁶³ Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, (USA: Cornell University Press, 1998).

⁶⁴ Thomas Hale ve David Held, “Editors’ Introduction: Mapping Changes in Transnational Governance,” içinde *Handbook of Transnational Governance: Institutions and Innovations*, eds. Thomas Hale ve David Held (Cambridge: Polity Press, 2011), 8.

⁶⁵ Xinyuan Dai, “Orchestrating Monitoring: The Optimal Adaptation of International Organizations,” içinde *International Organizations as Orchestrators*, eds. Kenneth W. Abbott, Philipp Genschel, Duncan Snidal ve Bernhard Zangl (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 139.

hukukun üstünlüğü gibi alanlarda ülke endekslerini yükseltme konusunda isteksiz olan devletlerin kozmopolit amaç ve ilkelere uymasını sağlama noktasında itici güç olabilirler. Bu durum, uzun vadede uluslararası düzenin niteliksel olarak bir tür kozmopolit dünya düzenine dönüşmesine yol açabilecektir.⁶⁶ Ancak günümüzde küresel yönetim aktörü olarak uluslararası kuruluşların etkililiğine yönelik birtakım sorunlara dikkat çekilmelidir. İnsani krizin derinleştiği ve küresel güvenliğin aşındığı bir dönemde proaktif bir rol üstlenmesi beklenen yönetim aktörlerinin etkisizliği, küresel yönetim sisteminin bir açığı olarak okunabilir.

Örneğin; bölgesel ve küresel insan hakları ihlallerine son vermek adına uluslararası hukukun öngördüğü yaptırımların uygulanarak insani krizlerin sonlandırılması öncelikle BM'nin kurumsal sorumluluğu altındadır. Trajik insani krizlerin çözümü noktasında BM'nin kuruluş misyonuna ve normatif değerlerine uygun düşecek biçimde hareket etmesi gerekmektedir. Uluslararası kuruluşları ideolojik etkisi altına alan kimi devletlerin bu kurumlar dolayısıyla uluslararası sistemde kolonyalist bir hegemonya kurma çabası ve küresel yönetim aktörlerinin hipokratik tutumu, mevcut sorunların çözümü noktasında global dengesizlikler ve adaletsizlikler yaratmaktadır.

III. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI REJİMİNİN KÜRESEL YÖNETİŞİMİ

Uluslararası insan hakları rejimi, devlet aktörlerinin ötesinde uluslararası kuruluşlar ve ağlar temelinde yapılandırılmış çok aktörlü ve çok katmanlı bir yönetim modeline sahiptir. Bu çok katmanlı global düzende insan hakları, devletlerarası ve ulusötesi küresel ilişkilerin temel bileşeni olarak kabul görmeye başlamıştır.⁶⁷ Böylelikle insan hakları; küresel yönetişimin başka bir özgün alanı olarak yönetim literatüründe yerini almıştır. 'İnsan hakları' ve küresel yönetim hem uluslararası adalet hem de güç politikalarıyla ayrılmaz biçimde bağlantılı iki alan olarak global düzende konumlandırılmıştır. Küresel yönetim düzeninde 'insan hakları' ekseninde giderek çeşitlenen ve daha rafine hale getirilen normatif alanlar ve ulusötesi kuruluşlar üretilmiştir. Yönetişimselliğe içkin güç politikaları ile insan hakları, yirmi birinci yüzyılda

⁶⁶ Schaffer, "Legitimacy, Global Governance and Human Rights Institutions: Inverting the Puzzle," 217.

⁶⁷ Thomas Pegram, "Governing Relationships: The New Architecture in Global Human Rights Governance," *Millennium* 43, no. 2 (2015): 620.

uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerini ve görünümünü tayin eden katalizör güçler olarak varlık bulmuştur.⁶⁸

Bu kapsamda insan hakları alanında iki tür küresel yönetim biçimi öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki; global düzende çeşitlenen aktörler arasında cereyan eden bir tür ‘sinerji’ olarak tanımlanmaktadır. Birinci küresel yönetim türü ya da ‘sinerji olarak küresel yönetim’; devletleri, sivil toplum kuruluşlarını, ulusötesi toplumsal hareketleri, uluslararası kuruluşları ve hatta politik özne olarak bireyleri kapsamaktadır. ‘Sinerji olarak küresel yönetim’, global kamu vicdanını tayin edecek ‘ulusötesi adalet’ düşüncesi üzerine kurulmuştur. İnsan haklarına yönelik ikinci küresel yönetim tipolojisi ise; insan hakları alanında etkili, tarafsız ve bağımsız kurumsal mekanizmalar inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu yönetimin arketipine örnek olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (UCM) kurumsal yapısına kavuşturulması zikredilebilir.⁶⁹

Küresel insan hakları yönetim sistemi; köklü normlara, norm oluşturma ve değiştirme kurumlarına, dünyadaki insan hakları ihlallerini tespit etme kurumlarına, hesap verme mekanizmalarına ve insan hakları normlarına saygıyı teşvik etme araçlarına sahip bir rejim olarak işlev görmektedir.⁷⁰ Burada kamu otoriteleri, insan hakları yönetiminde öne çıkan yönetim aktörü olma rolünü sürdürmektedir. Ancak, kamu otoritelerinin yönetsel gücünün insan hakları alandaki kullanımı ve etkileri, yeni ortaya çıkan özel ve hibrit otorite biçimlerinin etkisiyle önemli bir paradigmatik değişime uğramaktadır. Bu paradigmatik değişim, uluslararası insan hakları rejiminin kökenlerine ve taraf devletlerin yetkilerinin hem yerel hem de global düzeyde bağımsız yapılara ve aktörlere kademeli olarak devredildiği bir bağlamda gerçekleşmektedir.⁷¹

İnsan hakları yönetiminin her kademesinde sistemik bir yetki dağılımına tanıklık edilmektedir. Bu yetki dağılımında insan hakları; bir “güç arabulucusu” olarak işlev görmektedir. Böylelikle küresel insan hakları yönetimi ideolojisiyle, ulusal ve bölgesel sınırların ötesinde asimetrik güç

⁶⁸ Meyer, *Human Rights and Global Governance: Power Politics Meets International Justice*, 3.

⁶⁹ Meyer, *Human Rights and Global Governance: Power Politics Meets International Justice*, 194.

⁷⁰ James W. Nickel, “Is Today’s International Human Rights System: A Global Governance Regime?,” *The Journal of Ethics* 6, no. 4 (2002): 371.

⁷¹ Pegram, “Governing Relationships: The New Architecture in Global Human Rights Governance,” 622.

ilişkilerinde zayıf aktörlerin global arenada söz sahipliğinin ve kurumsal rollerinin tahkim edilmesi amaçlanmaktadır.⁷² Yönetişim ideolojisinde politik çerçevesi bu şekilde inşa edilmiş olan ‘insan hakları’, ‘güçlü yönetim’ ilkesinin yürürlüğe konulması açısından esaslı bir fikri zemin yaratmaktadır.

Bu noktada güçlü insan hakları yönetişiminin ayırt edici özelliğini, BM’nin insan hakları alanında ortaya koymuş olduğu kurumsal çerçevesinin, özellikle de onaylanan uluslararası sözleşmelerin ve üstlenilen yükümlülüklerin iyi anlaşılması ve BM mekanizmalarıyla etkileşimde bulunulması oluşturmaktadır. İnsan hakları yönetişiminin kırılgan doğasından ötürü, bir devletin uluslararası hukuk yükümlülüklerini sözde yerine getirdiğini göstermek amacıyla uluslararası sözleşmeleri onaylama eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, ilgili sözleşmesel taahhütlere içkin olan değer alanlarının ve uygulamaların sahici biçimde yerine getirilmesi iradesinden yoksundur. Nitekim uluslararası sözleşmelerin dizgeleştirdiği hak alanlarının uygulanmasının net biçimde anlaşılmadığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, herhangi bir uluslararası sözleşmenin taraf devletlerce onaylanmasının insan haklarının gelişim endeksi ile doğrusal bir ilişkiye sahip olmadığı görülmektedir.⁷³ Devlet aktörleri, bu türden sahici olmayan kamusal iradeleriyle yönetişimde tayin edici gücünün belirginleşmesini amaçlamaktadır.

İnsan haklarının küresel yönetişiminde kamusal otoritenin (devletin) tayin edici gücü belirginleştikçe, hukuki karakterini ya da meşruiyetini kaybetme riskine maruz kalan bir yönetimselliğin egemenliği söz konusu olabilmektedir. Bu durum, insan hakları hukukunun hak ve özgürlüklerin bir güvence ve koruma mekanizması olma potansiyelini ortadan kaldırmaktadır. Böylelikle insan haklarının kurumsal koruyucu şemsiyesi işlevsizleşmektedir.⁷⁴ Kamusal otoritenin tayin edici gücünün belirginleşmesi, bir denetim mekanizmasının işlerlik kazanmasını mümkün kılmaktadır.

Nitekim aktörlerin performanslarını hem kendilerine hem de dış gözlemcilere açıklama zorunluluğu olarak tanımlanan denetim teknolojisi,

⁷² Pegram, “Governing Relationships: The New Architecture in Global Human Rights Governance,” 624.

⁷³ Helen P. Greatrex, “Robust Human Rights Governance: Developing International Criteria,” *International Journal of Humanities and Social Sciences* 6, no. 5 (2012): 775.

⁷⁴ David McGrogan, “The Population and the Individual: The Human Rights Audit as the Governmentalization of Global Human Rights Governance,” *International Journal of Constitutional Law* 16, no. 4 (2018): 1075.

insan hakları yönetişiminin merkezinde yer almaktadır. Denetim teknolojisi, “küresel insan hakları yönetişiminin klasik anlamda yönetselleştirilmesine” yol açmaktadır. İnsan hakları düşüncesi, *homo economicus*’u benimseyen (özgür, kendi kendini yöneten ve kendi çıkarlarını düşünen) neoliberal devletler için gerekli özne anlayışını inşa eden bir *homo juridicus*’un⁷⁵ yaratılmasını mümkün kılmaktadır. Bu vizyona göre insan hakları, kendi çıkarları adına piyasada kendi davranışlarını özerk biçimde yöneten özgürleşmiş özneler vasıtasıyla ‘özgürlük teknolojisi’ olarak araçsallaştırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, insan haklarının bizatihi kendisi neoliberal yönetimin ruhuna tekabül eden bir “hükümet teknolojisi” olarak kabul edilmektedir. Denetim teknolojilerindeki artış, insan hakları hukukunun meşruiyet kaynağında bir kaymaya neden olarak insan haklarını “pasifleştirici bir ideolojiye” dönüştürmektedir.⁷⁶

Pasifleşen insan hakları ideolojisi, yönetim çarkında kurumsal zaafiyetleri de beraberinde getirmektedir. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar veya çatışmalar sırasında yurttaşların hak ve özgürlüklerine yönelik ihlaller, dünyanın farklı yerlerinde kamu güvenliğini aşındırmaktadır. Bu noktada barışın, güvenliğin, adaletin ve insan haklarının korunması misyonuna sahip yönetim aktörleri, insani müdahalenin karmaşık onay prosedürleri veya barışı koruma operasyonlarına izin verilmesi nedeniyle durumları iyileştirme konusunda sınırlı kapasiteye sahiptir. BM Güvenlik Konseyindeki politik-hegemonik bölünmeler ve partizan çıkarlar (özellikle çıkarlar doğrultusunda bazı daimi üyelerin veto yetkisini kullanması), ağır insan hakları ihlalleri ve insani trajediler karşısında sistematik bir duyarsızlık yaratmış ve böylece global cezasızlık algısının güçlenmesine ve savaş suçlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır.⁷⁷ Böylelikle BM Güvenlik Konseyinin beşli hegemonik yapısı, seçkin küresel iktidar ağının dışında kalan ulusların egemenlik haklarını ihlal etmekte ve seslerini yükseltmelerine mani olmaktadır.

Yaklaşık 76 yıldır İsrail’in Filistin topraklarında uyguladığı *apartheid* rejimiyle yaşanmaktadır. Bugün tüm dünyanın gözleri önünde 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana İsrail’in Gazze’de yürüttüğü asimetrik terör şiddeti (savaş), ağır bir insani trajedinin yaşanmasına yol açmaktadır. Hegemonik küresel

⁷⁵ Alain Supiot, *Homo Juridicus: Hukukun Antropolojik İşlevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Bilge Açımız Ünal (Ankara: Dost Kitapevi, 2008).

⁷⁶ McGrogan, “The Population and the Individual: The Human Rights Audit as the Governmentalization of Global Human Rights Governance,” 1075.

⁷⁷ Bkz., Jang, McSparren ve Rashchupkina, “Global Governance: Present and Future,” 3.

İktidarın güç savaşlarının yürütüldüğü Filistin toprakları, kitlesel bir savaş ve şiddet sarmalıyla çevrilmektedir. İsrail'in Filistin'i işgal politikası, dünyadaki 'en uzun ve ölümcül' askeri işgallerden (56 yıl) biri olarak kabul edilmektedir. Neokolonialist bir işgal politikası sürdüren İsrail'in Filistin halkını hedef alan sistematik insan hakları ihlalleri,⁷⁸ sivillere yönelik büyük bir katliama dönüşmektedir. Küresel adaletin tesis edileceğine yönelik inanç, terör devleti İsrail'in emperyal destekçilerinin hipokratik tutumlarından ötürü sönümlenmektedir. 'Sınırsız' bir 'istisna devleti' olarak İsrail'in hukuk tanımazlığı, sistematikleşen politik tavır ve tutumu, evrensel insan hakları normlarının işlevsizleşmesine yol açmaktadır.⁷⁹ 'Küresel istisna haline' karar veren seçkinci egemen hegemoni; insan haklarının tüm değersel dizgesinin yadsınması ve kurumsal yapısının işlevsizleştirilmesi karşısında sessiz kalmayı tercih etmektedir.

Bugün tanıklık etmiş olduğumuz üzere savaşlar, iç çatışmalar, iklim değişikliği, pandemiler, yoksulluk, ayrımcılık, sosyal adaletsizlikler ve toplumsal eşitsizlikler küresel yönetim sistemine içkin sorun alanlarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Küresel yönetim sisteminin zaafiyetleri, insan hakları alanında kronikleşen sorun alanlarını çözmeyi güçleştirmektedir. Söylemsel açıdan küresel yönetimin 'kuşatıcılığı' ve 'heryerdeliği' öne sürülse de uygulamada bunun gerçekliğinden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Yönetişim ekosistemine içkin olan sistemsiz kırılmalıklar, küresel sorunlar karşısında etkin bir politika çerçevesinin belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Kuşkusuz bu politika çerçevesinin insan onuru temelinde biçimlenen "insan hakları yönetim stratejisi" olması gerekmektedir. İnsan hakları yönetim stratejileri; çevresel tahribata, çatışmalara, salgınlara, eşitsizliklere ve insan hakları ihlallerine karşı önleyici düzenlemelerin veya mekanizmaların global düzenin her bir yönetim kademesine yerleştirilmesini gerektirmektedir. İnsan hakları yönetim stratejilerinin uygulanması, İnsan Hakları Evrensel

---

⁷⁸ 7 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla İsrail'in 7 Ekim'den bu yana Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısı 39 bin 677, yaralı sayısı da 91 bin 645 olarak kaydedilmiştir. Bkz., Anadolu Ajansı, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-306-gundur-saldirilarini-surdurdu-gazgede-can-kaybi-39-bin-677ye-cikti/3297377>

⁷⁹ Muharrem Kılıç, "İsrail'in Hukuk Tanımazlığı Karşısında Uluslararası Yargı Düzeninin ve BM Yapısının İşlevsizliği," *Kriter*, 2024, <https://kriterdergi.com/dis-politika/israilin-hukuk-tanimazligi-karsisinda-uluslararasi-yargi-duzeninin-ve-bm-yapisinin-islevsizligi>

Bildirgesi'nin 'tüm insanların özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğduğu' ilkesine küresel bir yeniden bağlılığı gerekli kılmaktadır.⁸⁰

Sonuç olarak, küresel insan hakları yönetişimine ilişkin yapısal sorunlar sistemik bir krize dönüşmektedir. Yapısal bir sorun olarak BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarının beşli imtiyazlı veto edici gücü, diğer dünya uluslarının hak ve özgürlük temelli taleplerini yok saymaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin hegemonik yapısı, insan haklarının küresel yönetişiminin yatay etkisini mutlak iktidarıyla yok etmektedir. Bundan ötürü BM'nin ve diğer uluslararası kuruluşların günümüzün küresel zorluklarına uygun biçimde reformasyonunun gerektiğine yönelik çağrı, küresel insan hakları gündeminin merkezinde yer almaktadır. Nitekim bugün, kurulu dünya düzeninin küresel aktörlerinin (BM, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi vd.) gözleri önünde yaşanmakta olan ağır insan hakları ihlalleri ve insani trajediler karşısında sistemsel ve değersel bir çöküşe tanıklık edilmektedir. Modern uygarlığın var etmiş olduğu hak ve özgürlük normları ile sistemik yapısı, global ölçekte devam etmekte olan insan hakları ihlalleriyle aşınmış bulunmaktadır. Uluslararası hukuk ve insancıl hukukun ihlalleri karşısında sistematik bir duyarsızlık sergileyen elitist hegemonların hipokratik yaklaşımları, bu krizi derinleştirmektedir. Bu krizin etkilerinin bertaraf edilmesi noktasında etkin ve içermeci bir mekanizmanın üretilmesi için yapısal reformun gerekliliği ortadadır.

IV. KÜRESEL YÖNETİŞİMİN BAĞIMSIZ AKTÖRLERİ OLARAK ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI

İnsan hakları rejimi, ikili, çok taraflı, bölgesel ve hükümetlerarası düzeyde giderek karmaşıklaşan ilişkiler vasıtasıyla faaliyet gösteren yoğun bir devlet ve devlet dışı aktörler ağını barındıracak biçimde paradigmatik bir değişime uğramıştır.⁸¹ Yukarıda da ortaya konulduğu üzere bu global insan hakları rejiminin merkezinde hükümetlerarası kuruluş (*Intergovernmental Organizations, IGOs*) olan BM ile devlet ve devlet dışı yönetim aktörlerinden oluşan geniş bir ağ yer almaktadır. Bu türden ağlar, uluslararası

⁸⁰ Bertrand G. Ramcharan, "Human Rights Strategies of Governance," *Universal Rights Group*, 2020, <https://www.universal-rights.org/human-rights-strategies-of-governance/>

⁸¹ Tom Pegram, "Global Human Rights Governance and Orchestration: National Human Rights Institutions As Intermediaries," *European Journal of International Relations* 21, no. 3 (2015): 602.

insan haklarına daha fazla uyum sağlamak için ikili, çok taraflı, bölgesel ve hükümetlerarası düzeylerde faaliyetlerde bulunmaktadır.⁸²

Ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının kurumsallaşması, kalkınma ve yönetime yönelik hak temelli yaklaşımların çerçevesinde önem kazanmıştır. Ulusal düzeyde insan haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve geliştirilmesini temin edebilmek adına etkili bir uygulama aygıtı olarak insan haklarının kurumsallaşması, yerel ölçekte gerçekleşen ihlallerin izlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.⁸³ Linda C. Reif'in de deyimlediği üzere "uluslararası insan hakları hukukunun uygulanmasına yönelik yerel yargı dışı kurum/lar"⁸⁴ olarak tanımlanan ulusal insan hakları kurumları, uluslararası normların yerel yapılara entegre edilmesi noktasında 'düzenleyici araçlar' olarak kabul görmektedir.⁸⁵ Bu kurumsal yapılanmanın arkasındaki temel düşünce, insan haklarına yönelik uluslararası normatif alanın yerel düzeyde etkin biçimde uygulanmasını temin etmektir.⁸⁶

Nitekim sürdürülebilir insan hakları reformunun gerçekleştirilmesinde uluslararası hukuk yükümlülüklerine yerel ölçekte uyumun sağlanmasını temin edecek 'yerel yapılanmanın' kritik önemi haizdir. İnsan haklarını korumaya yönelik kurumsal çabaların ulusal sistemlerin dâhil edilmeden gerçekleştirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bundan ötürü uluslararası insan hakları normlarının yerel-ulusal ölçekte yapılandırılan koruyucu mekanizmalar üzerinden kurumsal güvenceye kavuşturulması düşüncesi, global ölçekte yaygınlaşma eğilimi göstermektedir. Ulusal insan hakları kurumları, taraf olunan kurucu insan hakları sözleşmelerinin yerel ölçekte uygulanmasını izleme ve denetleme misyonu çerçevesinde ulusal pratik ile uluslararası dinamik arasında bir 'köprü' görevi ifa etmektedir.⁸⁷ Bu kurumsal yapıların oluşturulmasının bir diğer amacı ise; uluslararası insan hakları

---

⁸² Pegram, "Global Human Rights Governance and Orchestration: National Human Rights Institutions As Intermediaries," 596.

⁸³ Corina Lacatus ve Valentina Carraro, "National Human Rights Institutions: Independent Actors in Global Human Rights Governance?," *International Affairs* 99, no. 3 (2023): 1167.

⁸⁴ Linda C. Reif, *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System* (Leiden: Springer 2004).

⁸⁵ Lacatus ve Carraro, "National Human Rights Institutions: Independent Actors in Global Human Rights Governance?," 1167.

⁸⁶ C. Raj Kumar, "National Human Rights Institutions (NHRIs) and Economic, Social and Cultural Rights: Toward the Institutionalization and Developmentalization of Human Rights," *Human Rights Quarterly* 28, no. 3 (2006): 773.

⁸⁷ Muharrem Kılıç, "İnsan Haklarının Kurumsallaşması: Ulusal İnsan Hakları Kurumları," *TİHEK Akademik Dergisi* 5, no. 8 (2022): 18-19.

standartlarının ulusal ölçekte yerel yasalara, idari uygulamalara ve hatta eğitim sistemlerine entegre etmek suretiyle söz konusu standartları ulusal hukuk sistemlerinin bir parçası haline getirmektedir.⁸⁸

Ulusal insan hakları kurumları; 1990'lı yıllarda kurumsal yapılarına kavuşmaya başladıklarından bu yana küresel insan hakları yönetiminde giderek daha önemli ve etkin bir aktör haline gelmiştir.⁸⁹ Küresel yönetim sisteminde, ulusal insan hakları kurumları yerel düzeyde insan haklarını geliştiren, güvence altına alan ve uygulayan bir *demokratik adem-i merkezîyetçilik* yöntemini benimsemektedir.⁹⁰ Avrupa insan hakları yönetimi bağlamında ulusal insan hakları kurumları ve emsal ağlar; düzenleyici aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yönetim, araçların birbirleriyle oluşturduğu karmaşık ilişkiler ağını düzenleyici aktörler ve hedeflerle kolaylaştırmaktadır.⁹¹ Bu türden kurumsal yapılanmaların uluslararası arenadaki yerleşik konumu, ulusal kurumların daha etkili yönetim uygulamalarına ivme kazandırmasını mümkün kılmaktadır.⁹²

Ulusal insan hakları kurumları, devletlerin uluslararası hukukun öngördüğü taahhütleri yerine getirme ve uyum açığının kapatılması noktasında önemli bir kurumsal aktör olarak varlık göstermektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere düzenleyici aktörler olarak ulusal insan hakları kurumları, insan hakları hedefleriyle mevcut eşitsiz uygulamalar arasındaki uçurumun kapatılmasına yardımcı olan araçlar olarak hareket etmektedir. Hem devlet uyumunu denetleyebilecek hem de ulusal hükümetlere insan hakları hukukunun uygulanması noktasında destek sunabilecek kurumsal yapılar olarak uluslararası arenada yer almaktadır.⁹³

---

⁸⁸ Sonia Cardenas, *Chains of Justice: The Global Rise of State Institutions for Human Rights* (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2014), 3.

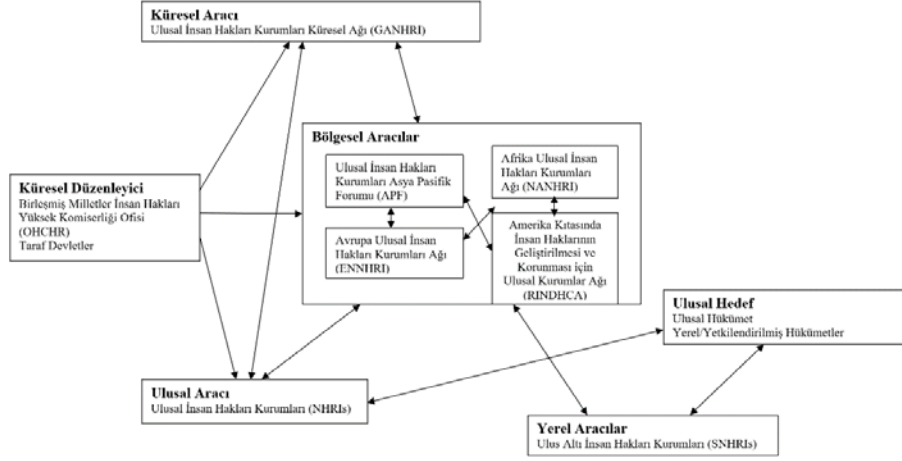
⁸⁹ Lacatus ve Carraro, "National Human Rights Institutions: Independent Actors in Global Human Rights Governance?," 1167.

⁹⁰ C. Raj Kumar, "National Human Rights Institutions: Good Governance Perspectives on Institutionalization of Human Rights," *American University International Law Review* 19, no. 2 (2003): 285.

⁹¹ Corina Lacatus, "Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions," *International Relations* 36, no. 2 (2022): 195.

⁹² Sonia Cardenas, "Emerging Global Actors: The United Nations and National Human Rights Institutions," *Global Governance* 9, no. 1 (2003): 34.

⁹³ Lacatus, "Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions," 194.

Tablo: Küresel yönetim aktörleri ve ağlar arasındaki etkileşim

Kaynak: Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 197 kaynağından alınmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere ulusal insan hakları kurumları ve emsal ağları, genellikle uluslararası ve bölgesel kuruluşların uluslararası insan hakları hukukunun temel uluslararası düzenleyicileri olduğu bir sistemde aracı görevini üstlenmektedir. Bu global düzende ulusal hükümetler uluslararası hukuka farklı düzeyde uyum gösteren birincil hedefler olarak varlık göstermektedir.⁹⁴ Paris Prensipleri⁹⁵ ulusal insan hakları kurumlarının “BM ve BM sistemindeki diğer kuruluşlarla, bölgesel kuruluşlarla ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanlarında yetkili diğer ülkelerin ulusal kuruluşlarıyla iş birliği yapmasını” öngörmektedir.⁹⁶

Paris Prensiplerinin öngördüğü iş birliği ilkesi çerçevesinde ulusal insan hakları kurumları ağları, yerel politik aktörler ile uluslararası sözleşmeler ve standartlar arasında bağlantı kuran küresel yönetişimin yenilikçi

⁹⁴ Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 193.

⁹⁵ Principles Relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles), *OHCHR*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/principles-relating-status-national-institutions-paris>

⁹⁶ “Responsibilities of NHRIs: Engaging with the International Human Rights System,” *GANHRI*, <https://ganhri.org/engaging-with-the-international-human-rights-system/>

düzenlemeleri olarak kabul edilmektedir.⁹⁷ Bu noktada Küresel Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı (*The Global Alliance of National Human Rights Institutions, GANHRI*); bölgesel ulusötesi ağlar ve ulusal düzenleyici kurumlardan oluşan ‘ağ tabanlı’ düzenleyici yapılar iyi uygulama örneği teşkil etmektedir.⁹⁸ Ağların, ulusal insan hakları kurumlarının kurumsal yapısına kavuşturulması ve geliştirilmesi noktasında kritik rolleri bulunmaktadır.⁹⁹ Bu ağ temelli yönetim düzeneğinde BM; standart belirleme, kapasite geliştirme, ağ kolaylaştırma ve üyelik verme gibi çok yönlü bir süreç aracılığıyla, ulusal insan hakları kurumlarının kurumsal yapısına kavuşturulması ve güçlendirilmesinin kilit aktörü rolünü üstlenmektedir.¹⁰⁰ Uluslararası düzenleyici, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (*Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, OHCHR*) ve ulusal hükümetler arasında bir köprü görevi gören GANHRI; ‘bilgi alışverişine, üye kurumlara desteğe ve ülkelerin insan hakları performansının izlenmesine’ dayalı küresel çok katmanlı bir ağ yönetişimi modeli ortaya koymaktadır.¹⁰¹

Bölgesel düzeyde, kurumsal ağlar olarak “Asya Pasifik Ulusal İnsan Hakları Kurumları Forumu (*Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions, APF*), Avrupa Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı (*European Network of National Human Rights Institutions, ENNHRI*), Afrika Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı (*Network of African National Human Rights Institutions, NANHRI*) ve Amerika Kıtasında İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Ulusal Kurumlar Ağı (*Network of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights in the American Continent, RINDHCA*)” küresel ve bölgesel insan hakları düzenleyicilerini global ölçekte ulusal hükümetlere bağlayan en etkili araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumsal ağlar arasında APF, resmi bir bölgesel ağ biçiminde konsolide edilen ilk ağ olarak yönetim ekosisteminde yerini almaktadır. APF, bölgesel insan hakları yönetiminde güçlü bir aktör olarak ENNHRI açısından erken bir model teşkil etmektedir. Bu ağlar, insan hakları konularında ulusal kamu

⁹⁷ Shawki, “A New Actor in Human Rights Politics? Transgovernmental Networks of National Human Rights Institutions,” 53.

⁹⁸ Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 193.

⁹⁹ Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 193.

¹⁰⁰ Cardenas, “Emerging Global Actors: The United Nations and National Human Rights Institutions,” 34.

¹⁰¹ Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 193.

ve sivil toplum aktörleri arasında bilgi alışverişini ve koordinasyonu kolaylaştırmakta, yeni ulusal mekanizmaların gelişimini teşvik etmekte ve desteklemektedir. Aynı zamanda ulusal insan hakları kurumlarının akreditasyon sürecine aktif olarak destek olmakta ve BM faaliyetlerine aktif biçimde katılmaktadır.¹⁰²

Sonuç olarak; ulusal insan hakları kurumları temel insan hakları düzenleyicisi olarak BM ve ilgili kamu otoriteleri arasında faaliyet gösteren küresel insan hakları yönetiminde düzenleyici araçlar olarak kabul edilmektedir. Bu türden kurumsal yapılar ulusal hükümetler tarafından uluslararası aktörlerin desteğiyle kurulan araçlar olarak hareket etmektedir.¹⁰³ Ulusal insan hakları kurumları, ‘insan haklarının yerelleşmesi’ ilkesi çerçevesinde küresel yönetiminde etkin bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern insan hakları düşüncesinin ‘koruma, saygı duyma ve yerine getirme’ ilkelerine hizmet eden ulusal insan hakları kurumlarının yerleşik konumu, yönetim ekosisteminin öngördüğü ‘kuşatıcı ve/ya içermeci’ politikaların hayata geçirilmesi noktasında önem arz etmektedir. Öyle ki bu türden kurumsal yapıların yönetim sistemindeki ‘aracılık’ rolü, kamu otoriteleri ile sivil toplum kuruluşları arasında etkileşim alanlarının açılmasını mümkün kılmaktadır.

SONUÇ

Yönetişim; hangi türden araçsallaştırım formu üzerinden varlık gösterirse göstereceği meşruiyetini hiyerarşi temelli bir otorite olarak kuran geleneksel yönetimsellik paradigmasını ikame çabasıdır. Yönetişim, kamu sektörüne karşı özel sektöre; siyasi otoriteye karşı sivil topluma ve ulus devlete karşı uluslararası toplum anlayışına doğru bir yöneliş olarak tarih sahnesinde yerini almaktadır. Yirmi birinci yüzyıl dünyası bu yöneliş doğrultusunda yeni yönetim dinamikleri; çok katmanlı yönetsel aktörler ve yönetim anlayışını temellendiren söylem düzenekleri ve mekanizmalarla karşımızda durmaktadır.

Yönetişim ilkesinde meşru güç ya da otorite, salt devlet erkinin kullanımından değil, sivil toplumun yatay kamusallaşan etkisinden de

¹⁰² Lacatus, “Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions,” 193.

¹⁰³ Lacatus ve Carraro, “National Human Rights Institutions: Independent Actors in Global Human Rights Governance?,” 1175.

kaynaklanmaktadır. Nitekim yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde ‘yönetişimin heryerdeliği ve kuşatıcılığı’, yönetme erkinin tek başına devlet aygıtlarına indirgenmesini imkânsızlaştırmaktadır. Tam da bu noktada devlet aktörleri, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve ulusal insan hakları kurumları yönetim düzeneğinde yerini almaktadır.

Küresel yönetim sistemi, global ölçekte ekonomik kalkınmaya, sosyal refaha, siyasal dinamiklere, uluslararası ilişkilere ve insan haklarına dair sorun alanlarına ilişkin çözümleyici ve çözüm üretici bir perspektif ve kurumsal pratik ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ancak savaşlar, iç çatışmalar, iklim değişikliği, pandemiler, ayrımcılık ve toplumsal eşitsizlikler, küresel yönetim sisteminin üretmiş olduğu yapısal sorunları açığa çıkarmaktadır. Yönetişim ilkesinin egemen olduğu küresel dünya düzeninde, giderek karmaşıklaşan siyasi, ekonomik, ve kültürel ilişkiler ağı, dönüşen paradigmlar ve değişen güç dengelerinin çatışmacı gerilimlerine tanıklık edilmektedir.

Modern ulus devlet iktidarının yönetsel otoritesini aşındıran yönetsellik bir güç ya da görev dağıtım işlevi görmektedir. Bu doğrultuda ulus devletleri niteleyen egemenlik hakları ve ulusal bağımsızlık gibi otorite unsurları aşınmakta ve hatta buharlaşmaktadır. Yönetişimsellik ilkesi, klasik yönetim paradigmasının kurucu unsurlarını yapı sökümüne uğratmaktadır. Bu çözülme neticesinde ortaya çıkan iktidar boşluğunu dolduran yönetselliğin çok parçalı ve çok özneli doğası, özellikle küresel adalet ilkesi temelinde belirsizlik, hesap verilmezlik ve sorumsuzluk alanları doğurmaktadır. Ulusötesi sermayedarların ve daha çok elitist küresel hegemonların çıkarlarına hizmet etmeyi temel misyon edinen yeni yönetim aktörlerinin kırılğan doğası, küresel adaletsizliğin giderek derinleşen bir krize dönüşmesine yol açmaktadır.

Bu yönetim ekosisteminde kendilerini küresel sistemin biricik söz sahipleri olarak gören kimi yönetim aktörleri, bütün gayrimeşru araçları meşrulaştırmak suretiyle uluslararası arenadaki konumlarını tahkim etmektedir. Bu global çaba, farklı açmazlar, paradokslar ve kimi zaman krizlere yol açmaktadır. Küresel insan hakları yönetişimine içkin ikircikli politikayla örüntülenen pragmatik tutum; dünya yurttaşlarının ulusal egemenlik, kendi kaderlerini tayin etme hakkı, güvenlik ve barış hakkı başta olmak üzere çok sayıda temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmektedir.

Nitekim bugün Filistin topraklarında yaşanan soykırım, ikircikli politikayla biçimlenen küresel insan hakları yönetim sisteminin etkisizliğinin ve başarısızlığının bir göstergesidir. İnsanlığın ortak müktesabatını oluşturan değerler dizgesi ve güvence mekanizmaları karşısında İsrail'in sınır tanımazlığı, dünya ulusları nezdinde derinleşen bir inançsızlık ve umutsuzluk dalgası yaratmaktadır. Hegemonların mutlak otoritesini tahkim eden BM yapısı, paradoksal biçimde tüm insan hakları değerlerinin yadsınmasına yol açmaktadır.

Bir 'istisna devleti'¹⁰⁴ olarak İsrail, insan haklarının kurucu normlarını (*bildirge, sözleşme ve sözleşme organları*) ve temel insan hakları kanonunu yadsımak suretiyle meydan okumaktadır. Küresel yönetim sisteminin yapısal açmazları da 'global bir istisna halinin' yarattığı kaosu hüküm sürmesine imkan sağlamaktadır. Küresel insan hakları yönetim aktörleri, ne yazık ki hak ve özgürlük temelinde bir mukavemet gösterme iktidarından yoksundur. İstisna halinin yaratılmasına olanak tanıyan seçkin emperyal hegemoni karşısında BM organlarının yetersizliği açığa çıkmaktadır.

Sonuç olarak, global dünya düzeni yönetim aktörleri üzerinden ağ temelli politik bir sistem inşa etmektedir. Bu çok katmanlı küresel politik düzenin her bir kademesindeki yönetim aktörünün yetkinliği, insan hakları temelli koruma mekanizmalarının etkililiği açısından büyük önemi haizdir. Bunun yanı sıra hak temelli sistemin güvencenin etkililiği noktasında belirlenecek olan strateji ve politikalar, tüm ulusları kuşatıcı ve içermeci biçimde tanzim edilmelidir. Küresel insan hakları yönetiminin temel misyonuna aykırılık teşkil eder biçimde varlık gösteren hegemon otoritenin imtiyazlı iradesi, dünya uluslarının hak ve özgürlük temelli taleplerinin yadsınmasına yol açmaktadır. Bu yapısal sorun, ulusların egemenlik hakları başta olmak üzere sosyal kalkınma ve sosyal refah haklarına riayet eden uluslararası bir barış düzeninin kurulmasının önünde engel teşkil etmektedir. Bütün bu yapısal sorunlarla birlikte ortaya çıkan değersel ve sistemsiz krizler, insanlığın ortak hafızasında telafisi imkansız bir yıkıma ve travmaya yol açmaktadır. Tüm bu gerçekliği dikkate alarak küresel insan hakları yönetiminin, global adalet ve hakkaniyet fikri temelinde yeniden yapılandırılması gerektiği yönündeki reform çağrılarını kulak verilmelidir.

---

¹⁰⁴ Giorgio Agamben, *İstisna Hali*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020).

KAYNAKÇA

- “Responsibilities of NHRIs: Engaging with the International Human Rights System”, *GANHRI*, <https://ganhri.org/engaging-with-the-international-human-rights-system/>
- Abbott, Kenneth W. ve Snidal, Duncan. “Strengthening International Regulation Through Transnational New Governance: Overcoming the Orchestration Deficit.” *Vanderbilt Law Review* 42, no. 2 (2009): 501-578.
- Agamben, Giorgio. *İstisna Hali*, Çeviren Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Anadolu Ajansı, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-306-gundur-saldirilarini-surdurdugu-gazdede-can-kaybi-39-bin-677ye-cikti/3297377>
- Barnett, Michael ve Duvall, Raymond. “Power in Global Governance.” içinde *Power in Global Governance*, Eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall, 1-32. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Barnett, Michael ve Finnemore, Martha. “The Power of Liberal International Organizations.” içinde *Power in Global Governance*, Eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall, 161-184. Cambridge: Cambridge University Press 2005.
- Betsill, Michele M. ve Corell, Elisabeth. “Introduction to NGO Diplomacy.” içinde *NGO Diplomacy: The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environmental Negotiations*, Eds. Michele M. Betsill ve Elisabeth Corell, 1-18. Cambridge: The MIT Press, 2008.
- Bevir, Mark. *A Theory of Governance*. Berkeley: GAIA Books, 2013.
- Bexell, Magdalena, Jönsson, Kristina ve Uhlin, Anders. “The Comparative Study of (De)legitimation Processes in Global Governance.” içinde *Legitimation and Delegitimation in Global Governance: Practices, Justifications, and Audiences*, Eds. Magdalena Bexell, Kristina Jönsson ve Anders Uhlin, 3-24. UK: Oxford University Press, 2022.
- Cardenas, Sonia. “Emerging Global Actors: The United Nations and National Human Rights Institutions.” *Global Governance* 9, no. 1 (2003): 23-42.
- Cardenas, Sonia. *Chains of Justice: The Global Rise of State Institutions for Human Rights*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2014.
- Cooper, Andrew F. ve Alexandroff, Alan S. “Introduction.” içinde *Rising States, Rising Institutions: Challenges for Global Governance*, Eds. Alan S. Alexandroff ve Andrew F. Cooper, 1-16. Washington DC: Brookings Institution Press, 2010.
- Czempiel, Ernst-Otto. “Governance and Democratization.” içinde *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Eds. James N.

- Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, 250-71. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Dai, Xinyuan. "Orchestrating Monitoring: The Optimal Adaptation of International Organizations." içinde *International Organizations as Orchestrators*, Eds. Kenneth W. Abbott, Philipp Genschel, Duncan Snidal ve Bernhard Zangl, 139-165. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Fukuyama, Francis. "Governance: What Do We Know, and How Do We Know It?." *Annual Review of Political Science* 19 (2016): 89-105.
- G. Weiss, Thomas. "What Happened to the Idea of World Government?." içinde *Thinking about Global Governance: Why People and Ideas Matter*. Ed. Thomas G. Weiss, 66-86. London: Routledge, 2011.
- Greatrex, Helen P. "Robust Human Rights Governance: Developing International Criteria." *International Journal of Humanities and Social Sciences* 6, no. 5 (2012): 775.
- Grewal, David Singh. *Network Power: The Social Dynamics of Globalization*. New Haven, CT: Yale University Press, 2008.
- Haas, Ernst B. *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*. Berkeley: University of California Press, 1991.
- Hale, Thomas ve Held, David. "Editors' Introduction: Mapping Changes in Transnational Governance." içinde *Handbook of Transnational Governance: Institutions and Innovations*, Eds. Thomas Hale ve David Held, 1-36. Cambridge: Polity Press, 2011.
- Hay, Colin ve Marsh, David, eds. *Demystifying Globalization*. UK: Macmillan Press, 2000.
- Hewson, Martin ve Sinclair, Timothy J. "The Emergence of Global Governance Theory." içinde *Approaches to Global Governance Theory*, Eds. Martin Hewson ve Timothy J. Sinclair, 3-22. New York: State University of New York Press, 1999.
- Hofferberth, Matthias. "Mapping the Meanings of Global Governance: A Conceptual Reconstruction of a Floating Signifier." *Millennium: Journal of International Studies* 43, no. 2 (2015): 598-617.
- Howlett, Michael P. ve Ramesh, M. "The Two Orders of Governance Failure: Design Mismatches and Policy Capacity Issues in Modern Governance." *Policy and Society Associates* 33 (2014): 317-327.
- Hurd, Ian. "Legitimacy and Contestation in Global Governance: Revisiting the Folk Theory of International Institutions." *The Review of International Organizations* 14 (2019): 717-729.

- Hurrell, Andrew. "Power, Institutions, and the Production of Inequality." içinde *Power in Global Governance*, Eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall, 33-58. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Jang, Jinseop, McSparren, Jason ve Rashchupkina, Yuliya. "Global Governance: Present and Future." *Palgrave Communications* 2 (2016): 1-5.
- Jessop, Bob. "Governance, Governance Failure, and Meta-Governance." *Policies, Governance and Innovation for Rural Areas International Seminar*. 21-23 November 2003.
- Karns, Margaret P., Mingst, Karen A. ve Stiles, Kendall W. *International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2016.
- Keck, Margaret E. ve Sikkink, Kathryn. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. USA: Cornell University Press, 1998.
- Keping, Yu. "Governance and Good Governance: A New Framework for Political Analysis." *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences* 11, (2018): 1-8.
- Kılıç, Muharrem "İnsan Haklarının Kurumsallaşması: Ulusal İnsan Hakları Kurumları." *TİHEK Akademik Dergisi* 5, no. 8 (2022): 15-60.
- Kılıç, Muharrem. "İsrail'in Hukuk Tanımazlığı Karşısında Uluslararası Yargı Düzeninin ve BM Yapısının İşlevsizliği." *Kriter*, 2024, <https://kriterdergi.com/dis-politika/israilin-hukuk-tanimazligi-karsisinda-uluslararası-yargi-duzeninin-ve-bm-yapisinin-islevsizligi>
- Kumar, C. Raj. "National Human Rights Institutions (NHRIs) and Economic, Social and Cultural Rights: Toward the Institutionalization and Developmentalization of Human Rights." *Human Rights Quarterly* 28, no. 3 (2006): 755-779.
- Kumar, C. Raj. "National Human Rights Institutions: Good Governance Perspectives on Institutionalization of Human Rights." *American University International Law Review* 19, no. 2 (2003): 259-300.
- Lacatus, Corina ve Carraro, Valentina. "National Human Rights Institutions: Independent Actors in Global Human Rights Governance?." *International Affairs* 99, no. 3 (2023): 1167-1189.
- Lacatus, Corina. "Regulatory Networks and Regional Human Rights Governance: A Study of the European Network of National Human Rights Institutions." *International Relations* 36, no. 2 (2022): 192-213.
- Laffey, Mark ve Weldes, Jutta. "Policing and Global Governance." içinde *Power in Global Governance*, Eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall, 59-79. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Lafont, Cristina. *Global Governance and Human Rights*. Assen: Van Gorcum, 2012.

- Lake, David A. "Rightful Rules: Authority, Order, and the Foundations of Global Governance." *International Studies Quarterly* 54, no. 3 (September 2010): 587–613.
- McGrogan, David. "The Population and the Individual: The Human Rights Audit as the Governmentalization of Global Human Rights Governance." *International Journal of Constitutional Law* 16, no. 4 (2018): 1073-1100.
- McMichael, Philip. "Rethinking Globalization: The Agrarian Question Revisited." *Review of International Political Economy* 4 (1997): 630–662.
- Meena, B. L. "Good Governance and Human Rights: A South Asian Perspective." *International Journal of Creative Research Thoughts* 6, no. 1 (January 2018): 1020-1030.
- Meyer, William H. *Human Rights and Global Governance: Power Politics Meets International Justice*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2020.
- Mudacumura, Gedeon M. "Multiple Dimensions of Governance." içinde *Challenges to Democratic Governance in Developing Countries*, Eds. Gedeon Mudacumura ve Göktuğ Morçöl. Switzerland: Springer, 2014.
- Murphy, Craig N. "Global Governance: Poorly Done and Poorly Understood." *International Affairs* 76, no.4 (2002): 789-803.
- Nickel, James W. "Is Today's International Human Rights System: A Global Governance Regime?." *The Journal of Ethics* 6, no. 4 (2002): 353-371.
- Principles Relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles). *OHCHR*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/principles-relating-status-national-institutions-paris>
- Pegram, Thomas. "Governing Relationships: The New Architecture in Global Human Rights Governance." *Millennium* 43, no. 2 (2015): 620-646.
- Pegram, Tom. "Global Human Rights Governance and Orchestration: National Human Rights Institutions As Intermediaries." *European Journal of International Relations* 21, no. 3 (2015): 595–620.
- Peterson, John ve Baç, Meltem Müftüler. "Global Governance: Promise, Patterns, Prospects." *Transworld*, 30 September 2014, <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/global-governance-promise-patterns-prospects>.
- Plattner, Marc F. "Reflections on "Governance." *Journal of Democracy* 24 (October 2013): 17-28.
- Ramcharan, Bertrand G. "Human Rights Strategies of Governance." *Universal Rights Group*, 2020, <https://www.universal-rights.org/human-rights-strategies-of-governance/>
- Reif, Linda C. *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*. Leiden: Springer 2004.

- Rennstich, Joachim K. "Multilevel Global Governance: Assumptions, Methods, Shortcomings and Future Directions." içinde *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, Ed. William R. Thompson, UK: Oxford University Press, 2017.
- Rosenau, James N. "Governance, Order, and Change in World Politics." içinde *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Eds. James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, 1-29. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Schaffer, Johan Karlsson. "Legitimacy, Global Governance and Human Rights Institutions: Inverting the Puzzle." içinde *The Legitimacy of International Human Rights Regimes: Legal, Political and Philosophical Perspectives*, Eds. Andreas Føllesdal, Johan Karlsson Schaffer ve Geir Ulfstein, 212-242. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Shaffer, Gregory. "Power, Governance, and the WTO: A Comparative Institutional Approach." içinde *Power in Global Governance*, Eds. Michael Barnett ve Raymond Duvall, 130-160. Cambridge: Cambridge University Press 2005.
- Shawki, Noha, "A New Actor in Human Rights Politics? Transgovernmental Networks of National Human Rights Institutions." içinde *Negotiating Sovereignty and Human Rights Actors and Issues in Contemporary Human Rights Politics*, Eds. Noha Shawki ve Michaelene Cox, 41-48. Farnham: Ashgate Publishing, 2009.
- Slaughter, Anne-Marie ve Hale, Thomas. "Transgovernmental Networks and Emerging Powers." içinde *Rising States, Rising Institutions: Challenges for Global Governance*, Eds. Alan S. Alexandroff ve Andrew F. Cooper, 48-62. Washington DC: Brookings Institution Press, 2010.
- Slaughter, Anne-Marie. *A New World Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004.
- Smith, Paul. ed. *Millennial Dreams: Contemporary Culture and Capital in the North*. London: Verso, 1997.
- Sørensen, Eva ve Torfing, Jacop. "Theoretical Approaches to Metagovernance." içinde *Theories of Democratic Network Governance*, Eds. Eva Sørensen ve Jacop Torfing, 169-182. UK: Palgrave, 2007.
- Supiot, Alain. *Homo Juridicus: Hukukun Antropolojik İşlevi Üzerine Bir Deneme*, Çeviren Bilge Açımız Ünal. Ankara: Dost Kitapevi, 2008.
- Wallerstein, Immanuel. *Liberalizmden Sonra*, Çeviren Erol Öz. İstanbul: Metis Kitap, 2020.
- Weiss, Thomas G. "Governance, Good Governance, and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges." içinde *Thinking About Global Governance: Why People and Ideas Matter*, Ed. Thomas G. Weiss, 168-189. London: Routledge, 2011.

Weiss, Thomas G. *Global Governance: Why?, What?, Whither?*. Cambridge: Polity Press, 2013.

Weiss, Thomas G. ve Wilkinson, Rorden. "Making Sense of Global Governance Futures." içinde *Global Governance Futures*, Eds. Thomas G. Weiss ve Rorden Wilkinson, 1-20. London: Routledge, 2022.

Weiss, Thomas G. ve Wilkinson, Rorden. *Rethinking Global Governance*. Cambridge: Polity Press, 2019.

Zürn, Michael. *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*. UK: Oxford University Press, 2018.